

TARTU ÜLIKOOL
Humanitaarteaduste ja kunstide valdkond
Ajaloo ja arheoloogia instituut
Uusima ajaloo osakond

Greete Veesalu

**VABADUSSÕJALASTE KUVAND AJAKIRJA KRATT
KARIKATUURIDEL 1932–1936**

Bakalaureusetöö

Juhendajad: Karin Veski, PhD
Jaak Valge, PhD

TARTU 2016

Sisukord

Sissejuhatus.....	2
1. Teoreetiline lähtepunkt: vaenlase kuvandi loomine.....	8
2. Eesti Vabadussõjalaste Keskliit (1929–33) ja Eesti Vabadussõjalaste Liit (1933–34)....	11
3. Vabadussõjalasi kujutavad karikatuurid ajakirjas Kratt 1932-1936.....	14
3.1 Karikatuurid 1932. aastal.....	15
3.2 Karikatuurid 1933. aastal.....	19
3.3 Karikatuurid 1934. aastal.....	33
3.4 Karikatuurid 1935. aastal.....	41
3.5 Karikatuurid 1936. aastal.....	43
4. Karikatuuride analüüs.....	44
4.1 Uurimismaterjal.....	44
4.2 Milline oli vabadussõjalaste kuvand ja kuidas seda kujundati.....	45
4.3 Vabadussõjalaste kuvandi olulisus ja sõnum.....	47
4.4 Kuidas vabadussõjalaste kuvand käsitletaval perioodil muutus	47
Kokkuvõte.....	51
The image of the veterans of the Estonian War of Independence based on caricatures in the magazine Kratt from 1932 to 1936.....	53
Kasutatud allikad ja kirjandus.....	55

Sissejuhatus

1930ndate aastate alguses kogus populaarsust Eesti Vabadussõjalaste Keskliit, politiseeruv Vabadussõja veteranide ühendus. Aktiivselt erakondade poliitikale vastandudes ja neid korruptsioonis süüdistades, teenisid nad küll rahva poolehoidu, kuid ka poliitilisi vastaseid. Vastasseis viis Konstantin Pätsi juhitud riigipöördeni 12. märtsil 1934, millele järgnesid vabadussõjalaste aktiivi vangistamine ja nende kohtuprotsessid. Pätsi autokraatlik režiim vormis vabadussõjalastest pildi kui Eesti riigi ja rahva vaenlastest. Eelpool kirjeldatud retseptsioon on kandunud edasi järgnevatesse perioodidesse ja mõjutab vabadussõjalaste mainet veel tänapäeval. Sellest ajendatult on oluline vaadata tagasi kõne all olevale perioodile ning vajadusel ümberhinnata paigutatud rõhuasetused.

Käesolevas bakalaureusetöös „Vabadussõjalaste kuvand ajakirja Kratt karikatuuridel 1932–1936” analüüsitakse ajavahemikul 1932 kuni 1936 Päevalehe kaasaandes Kratt ilmunud vabadussõjalasi kujutavaid karikatuure. Eritluse esmaseks eesmärgiks on kindlaks määrata milline oli vabadussõjalastest loodud kuvand ajakirjas Kratt, teiseks eesmärgiks on selgitada kas ja kuidas kuvand käsitletava perioodi jooksul muutus. Bakalaureusetöö on jagatud neljaks peatükiks: esmalt tutvustatakse *vaenlase* kuvandi loomise protseduuri ja tagamaid; seejärel antakse sissejuhatav ülevaade vabadussõjalaste liikumisest; kolmas peatükk sisaldab analüüsitavaid karikatuure, mis on pandud ajaloolisesse konteksti ning viimases peatükis analüüsitakse karikatuure.

Allikad ja meetod

Karikatuuride kasutamine imagoloogilise uurimistöö alusmaterjalina on huvipakkuv, kuna

naljadesse ja liialdustesse on tihti peidetud erinevate situatsioonide tõelised tagamaad¹ ning just pilapiltides on kerge avaldada liialdustega stereotüüpe,² mis avavad ühiskonna seisukohad. Uurimuse ettevalmistavas faasis kaaluti erinevaid karikatuure sisaldavaid väljaandeid, millest esmaseks valikuks osutus ajakiri Kratt. Ajakirja numbreid läbi vaadates leiti 70 vabadussõjalasi kujutavat karikatuuri, mida peeti bakalaureusetöö mahtu silmas pidades, analüüsi läbiviimiseks piisavaks. Karikatuuride eritlus põhineb Ofer Zuri vaenlase dehumaniseerimise seitsmel tasandil, mille abil saab kindlaks määrata vabadussõjalaste kuvandi intensiivsuse ja selle muutumise valitud ajajärgul. Bakalaureusetöö neljanda peatüki struktuur põhineb Soome ajaloolase Olavi K. Fälti poolt pakutud kuvandi analüüsi põhiküsimustele: “milline on imago, kuidas formeerub meie imago kindlast objektist, mis eesmärgke see imago teenib, millised muutused on imagoga toimunud ja mida see räägib meile selle loojatest.”³ Käesoleva bakalaureusetöö kontekstis on peetud neist relevantseteks: milline on kuvand, kuidas see kujundati, mis on loodud imago eesmärk ja kuidas see muutus. Karikatuuridele konteksti lisamiseks kasutati kaasaegset perioodikat.

Historiograafia

Vaenlase kuju loomisest kirjutanud Sam Keen kasutab inimkonnast rääkides terminit *homo hostilis*, väites, et vihkamine ja *teise* dehumaniseerimine on juba põlvkondi olnud inimese olemuse üheks tunnuseks. Samuti nagu meid ümbritseva maailma jagamine *meie* vs *nemad* põhimõttel, milles vaenulik kujutlus algab oletusest, et kõik võõras on ohtlik.⁴ Ofer Zur lisab, et *meie-nemad* printsiip loob *vaenlase* kuju, kellest tulenev ohutunne saab võidetud vaid juhul, kui *vaenlane* on hävitatud. *Vaenlase* hävitamine on lihtsam, kui *meie* eristab end *nendest* võimalikult suurel määral. *Vaenlase* kuvandi loomisele aitab kaasa lisaks diferentseerimisele veel reaalse vägivalla ohtu rõhutamine, mis saavutatakse läbi propaganda.⁵ Eestis on vaenlase kuvandi

---

¹ Keen, Sam. (2004). *Faces of the Enemy: Reflections of the Hostile Imagination*. San Francisco: Harper and Row, lk 31.

² Beller, Manfred; Leerssen, Joep. (ed.) (2007). *Imagology. The cultural construction and literary representation of national characters. A critical study*. Amsterdam, New York: Rodopi, lk 306-307.

³ Fält, Olavi K. Introduction. — Alenius, Kari; Fält, Olavi K; Seija, Jalagin. (toim.) (2002). *Looking at the other: Historical study of images in theory and practise*. Oulu: University of Oulu, lk 9

⁴ Keen, Sam. (2004), lk 10, 18.

⁵ Zur, Ofer. (1991). *The Love of Hating: The Psychology of Enmity*. History of European Ideas, 13 (4), lk 346, 350

uurimisega tegelenud Karin Veski ja Anu Raudsepp,⁶ karikatuuride läbi on kuvandit avanud Eero Medijainen⁷ ning David Vseviov jt.⁸

Vaatamata sellele, et vabadussõjalaste kuvand eraldi uuritud pole, on sellest hoolimata võimalik saada ülevaade erinevatel perioodidel loodud kuvandist. 12. märtsi järgse Konstantin Pätsi autokraatliku režiimi ajal oli vabadussõjalaste ametlik retseptsioon kahtlemata negatiivne. 1935. aastal lõi Harald Tammer vabadussõjalastest äärmiselt fašistliku pildi ja väitis kindlalt, et nad võtsid eeskuju Benito Mussolinilt ja Adolf Hitlerilt, mugandades nende programme Eesti kultuuriruumi sobivaks.⁹

Kuigi William Tomingas oli vabadussõjalastega tihedalt seotud, kritiseeris ta mõningaid liikumise pool kasutatud võtteid. Tomingas leidis, et vabadussõjalaste liit ei oleks kannatanud, kui nad poleks vormiriietust ja baretti kandnud, Rooma tervitust kasutanud ega marsse korraldanud.¹⁰ Ilmar Raamot kirjutas, et vabadussõjalaste kuvand oli Ühinenud Põllumeeste seas pigem neutraalne kui negatiivne, neid nähti parempoolsete, mitte radikaalidena. Valitseva arusaama järgi ei pidanud liikumisest tekkima fašistlikku erakonda, vaid ennemini nähti majanduskriisi möödumisel vabadussõjalaste sulandumist Eesti poliitilisse maastikku. 1933. aastal peeti võimalikuks ühise presidendikandidaadi ülesseadmist, väljavaatega hilisemaks koostööks. Isiklikult avaldas Raamot Artur Sirgule, et Eesti Vabadussõjalaste Liidus on palju provotseerivaid isikuid, kes avalikel üritustel liigselt lärmavad.¹¹ Liikumise uurimisel on kahtlemata suurima töö teinud Rein Marandi, kes oma kaheosalises monograafias “Must-valge lipu all: Vabadussõjalaste liikumine Eestis 1929–1937” kasutas vabadussõjalaste ideoloogia käsitlemisel Lauri Hyvämäki fašismi miinimumi definitsiooni, need tunnused on juhprintsip,

---

⁶ Vt. nt. Raudsepp, Anu; Hiiemaa, Karin (2013). *Vaenlase kuvandi loomine 1920.-1930. aastate NSVL eestikeelses õppekirjanduses*. Tuna, 2, 84–96.; Veski, Karin; Raudsepp, Anu (2015). *Vaenlase ja kangelase kuvandid sõjajärgse stalinismi aegsetes eestikeelsetes originaalõpikutes*. Eesti Ajalooarhiivi Toimetised 23 (30), lk 200–217. Tartu: Eesti Ajalooarhiivi Kirjastus.

⁷ Medijainen, Eero. (1998). *Maailm prowintsiõnu peeglis: rahvusvahelised suhted ja Eesti välispoliitika karikatuuridel 1918-1940*. Tartu: Ajalookirjanduse Sihtasutus “Kleio”

⁸ Vseviov, David; Belobrovceva, Irina; Danilevskij, Aleksandr. (2013). *Vaenlase kuju: Eesti kuvand nõukogude karikatuuris 1920.-1940. aastatel*. Tallinn: Valgus.

⁹ Tammer, Harald; Taklaja, Jaan; Elango, Aleksander; Urgart, Oskar. (1935). *Eesti kroonika 1934*. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts, lk 19-23.

¹⁰ Tomingas, William. (2013). *Vaikiv ajastu Eestis*. Tallinn: Grenader, lk 41.

¹¹ Raamot, Ilmar. (2013). *Mälestused*. Tallinn: Varrak, lk 284-285, 324, 327.

antimarksism, militariseeritud organisatsioon, antiliberalism, antikonservatismi kallak ja totaalsuse nõue. Marandi leidis, et vabadussõjalastele võib kuuest tunnusest omistada vaid kaks — antimarksismi ja -liberalismi. Siiski tunnistab ta vabadussõjalaste teatavat militaristlikku ülesehitust vormiriietuse kandmise, marsside läbiviimise ja Rooma tervituse kujul.¹²

Nõukogude perioodi üldine kujutlus vabadussõjalastest oli äärmiselt negatiivne: neid kirjeldati kui karjeristidest marksismi vaenlaseid, kes tahtsid hävitada demokraatiat. Ajalookirjutuses väideti, et vabadussõjalased said materiaalset toetust ja nõuandeid Saksa natsionaalsotsialistidelt ning nende lõppeesmärgiks oli Hitleri võimu kinnitamine Eestis.¹³ Olaf Kuuli nägi vabadussõjalaste liitu fašistliku organisatsioonina, mis oli ülemaailmse majanduskriisi tulemus. Ta lõi vabadussõjalastest antisemiitliku ja fašistliku kuvandi ning heitis neile ette kõike nõukogudevastast nagu näiteks heatahtlik suhtumine religiooni ja natsionalismi või läbikäimiseid sakslastega.¹⁴

Toivo U. Raun rõhutab vabadussõjalaste paramilitaarsust — barettide, käesidemete ja vormide kandmist, Rooma tervitust ja marsside korraldamist. Ta toob välja, et vabadussõjalaste ideoloogia sisaldas endas marksismivastasust, antisemitismi ja natsionalismi. Lisaks sellele on ta arvamusel, et vabadussõjalaste liikumisel on märke fašismimõjust, fašistlike tunnustena toob Raun välja tsentraliseerituse ja militaarse ülesehituse. Raun peab vabadussõjalaste ideoloogilisteks eeskujudeks lisaks Itaalia fašistidele veel, Soome Lapua liikumist ja Saksa natsionaalsotsialiste, siiski toob ta välja, et pole tõendeid vabadussõjalaste koostööst ei natsionaalsotsialistide ega fašistidega.¹⁵ Samu jooni toob välja Tõnu Parming.¹⁶

Magnus Ilmjärv toob monograafias “Hääletu alistumine” välja vabadussõjalaste Hitleri-meelsuse, mis väidetavalt andis *NSDAP Aussenpolitisches Amt*’ile aluse uurida EVKL-i

---

¹² Marandi, Rein. (1991). *Must-valge lipu all: Vabadussõjalaste liikumine Eestis 1929-1937. I. Legaalne periood (1929-1934)*. Stockholm: Acta Universitatis Stockholmiensis, lk 485, 494.

¹³ Panksejev, Aleksander; Pesti, Madis. (1963). *Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost. 2. osa (aastad 1920-1940)*. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, lk 202.

¹⁴ Kuuli, Olaf. (1976). *Vapsidest Isamaaliiduni: fašismi ja fašismivastase võitluse ajaloost kodanlikus Eestis*. Tallinn: Eesti Raamat, lk 72, 80-84.

¹⁵ Raun, Toivo U. (2001). *Estonia and the Estonians*. Stanford: Hoover Institution Press, lk 116

¹⁶ Parming, Tõnu. (1975). *The collapse of liberal democracy and the rise of authoritarianism in Estonia*. London; Beverly Hills (Calif.): SAGE, lk 40

sobilikkust Saksa natsionaalsotsialistide potentsiaalse koostööpartnerina. Ta on veendunud, et EVKL kaldus natsionaalsotsialismi poole,¹⁷ kuid vettpidavad tõendid selle kohta puuduvad, seetõttu on Ilmjärve ütlustega raske nõustuda. Vabadussõjalaste ideoloogiast Magnus Ilmjärv pikemalt kirjutanud ei ole. Ago Pajur tunnistab, et vabadussõjalaste liikumisele olid omased mõned autoritaarsed tunnused. Samas hoiatab ta neid üle tähtsustamast, rõhutades, et vabadussõjalaste puhul oli siiski tegemist Eesti oludes kasvanud liikumisega. Pajuri järgi olid vabadussõjalased inimesed, kes muretsesid Eesti oleviku ja tuleviku pärast ning püüdsid olukorda parandada.¹⁸ Andres Kasekamp on vabadussõjalaste liikumise ideoloogiat analüüsinud erinevatele fašismi definitsioonidele tuginedes. Üldjoontes on Kasekamp arusaamal, et vabadussõjalaste ideoloogia polnud fašistlik ning neil puudusid sidemed Saksa natsionaalsotsialistidega.¹⁹ Stanley Payne'i fašismi tüpoloogial alusel jõuab ta järeldusele, et kuigi osa eeldustest on täidetud, ei saa liikumist siiski fašistlikuks pidada.²⁰ Nagu natsionaalsotsialistide nii ka fašistide puhul sai vabadussõjalaste süüdistamine alguse ajalehes Võitlus ilmunud artiklitest, ühe näitena võib välja tuua artikliseeria, mis tutvustas fašismi mõju Itaalia majandusele.²¹ Andres Kasekamp lükkab väited vabadussõjalaste koostööst Itaalia fašistidega ümber, rõhutades, et kahe liikumise ainus kokkupuude leidis aset 1934. aasta alguses, mil *Comitati d'Azione per l'Universalità di Roma* (CAUR)²² saatis EVL-ile järelepärimise liikumise tegevuse kohta. See samm oli ajendatud välisajakirjanduse valetõlgendusest Eestis toimuva.²³ Jaak Valge on uurinud vabadussõjalaste ideoloogilisi ja poliitilisi suundi ning liikumise võimalikku välismõjutust.²⁴ Fašismisüüdistusi põhjendab Valge vabadussõjalaste vastaste propagandana ning rõhutab, et liikumise põhisuund oli rahvusterviklus. Ta lükkab

---

¹⁷ Ilmjärv, Magnus. (2010). *Hääletu alistumine. Eesti, Läti ja Leedu välispoliitilise orientatsiooni kujunemine ja iseseisvuse kaotus 1920. aastate keskpaigast anneksioonini*. Tallinn: Argo, lk 143-145.

¹⁸ Vahtre, Sulev (toim.) (2005). *Eesti ajalugu VI. Vabadussõjast taasiseseisvumiseni*. Tartu: Ilmamaa, lk 85-86

¹⁹ Kasekamp, Andres. (2000). *The Radical Right in Interwar Estonia*. Basingstoke, London: Macmillan Press; New York: St. Martin's Press. Kasekamp, Andres. (2015). *Fascism by Popular Initiative: The Rise and Fall of the Vaps Movement in Estonia*. *Fascism*, 4 (2), lk 155-168.

²⁰ Kasekamp, Andres. (2000), lk 158-159

²¹ Fašism, kui tegur Itaalia majanduse ülesehitamisel — *Võitlus*, nr 18, 13. august 1932, lk 6; nr 19, 20. august 1932, lk 4.

²² 1933-1939 Itaalias eksisteerinud institutsioon, mille eesmärgiks oli fašismi levitamine ja populariseerimine.

²³ Kasekamp, Andres. (2000), lk 69

²⁴ Valge, Jaak (2009). *Eesti Vabadussõjalased ja Saksa natsionaalsotsialistid: ideoloogia, poliitiline taktika ja kontaktid*. *Tuna* nr 3, lk 50-62. Valge, Jaak. (2012). *London, Berliin ja Moskva ning Eesti 1934. aasta riigipööre*. *Tuna* nr 1, lk 38-61.

Bundesarchivis säilitatavatele dokumentidele tuginedes ümber Magnus Ilmjärve väited sellest, et vabadussõjalaste said Saksa natsionaalsotsialistidelt rahastust ja abi rotatsioonimasina ostmisel.²⁵

---

²⁵ Valge, Jaak. (2009), lk 53, 62.

1. Teoreetiline lähtepunkt: vaenlase kuvandi loomine

Teise teadvustamiseks on vaja läbida kolm tasandit: aksioloogiline tasand — kas *teine* on halb või hea, praktsioloogiline tasand — kas sarnastan ennast *teisele* või allutan ta endale ja epistemoloogiline tasand — kas *teine* on mulle tuttav või on ta tundmatu.²⁶ Tasandite analüüsi tulemusi kasutatakse *teise* suhtes seisukoha võtmisel ning selle õigustamisel. Kui aksioloogilisel tasandil leitakse, et võõras on halb, on see ühtlasi pooltargumendiks tema allutamisele. Emmanuel Levinas avab läbikäimise *teisega* järgnevalt: “Suhe *teisega* ei ole idülliline ja harmooniline kommunikatsioon või sümpaatia, mille abil me ennast *teise* olukorda paneme; me saame aru, et *teine* sarnaneb meile, kuid suhe *teisega* on suhe mõistatusega.”²⁷

Teisele, kes on võõras ja tundmatu, omistatakse negatiivsed jooned, samas, kui enda juures tuuakse välja nende vastandid. Sel moel luuakse võõrast *vaenlane*, kes kujutab endas ohtu harjumuspärasele *status quo*’le. Sam Keen leiab, et *vaenlase* kuvandi loomisel registreerib *mina* vaid need *vaenlase* negatiivsed või hirmuäratavad tunnused, mis on kooskõlas varem loodud stereotüüpidega. Sellega kinnitatakse eelarvamust, et tundmatu soovib suure tõenäosusega *minule* oma tõekspidamisi ja malle peale suruda ning kujutab endast reaalselt ohtu julgeolekule.²⁸ Seetõttu ei jää *minul* muud üle, kui seda akti ennetada ja *vaenlane* purustada. Konfliktiolukorras juhitakse tähelepanu *vaenlase* agressiivsele käitumisele, samas õigustatakse enda ettevõtmisi olukorrast tingitud kaitsesammudena. Veel peetakse *vaenlase* vägivaldsust ja muid hülbelisi maneere tema loomulikeks omadusteks, samas kui *mina* puhul on need tingitud kaitsevajadusest.²⁹

²⁶ Todorov, Tzvetan. (2001). *Ameerika vallutamine. Teise probleem*. Tallinn: Varrak, lk 227

²⁷ Levinas, Emmanuel. (2008). *Time and the other*. Pittsburgh: Duquesne University Press, lk 75.

²⁸ Keen, Sam. (2004), lk 19

²⁹ Zur, Ofer. (1991), lk 357.

Vaenlase loomisel on kindel järjekord, protsess ei alga n-õ tühja koha pealt, esmalt peab eksisteerima potentsiaalne *vaenlane* ning seejärel hakatakse looma tema kõrvaldamiseks sobilikke vahendeid. Peamiselt kasutatakse selleks propagandat, millega luuakse *vaenlasest* kuvand, mis vastab sellele, millisenä teda näha tahetakse.³⁰ Loodud kuvandi kinnitamiseks valitud sihtgrupis korratakse ühte sõnumit korduvalt, kuni see muutub tõsiseltvõetavaks kõigile alagruppidele.³¹

Arthur Gladstone väidab, et *vaenlase* loomine ei ole inimesele loomupärane, vaid kunstlikult algatatud, seetõttu on tsiviliseeritud inimesel keeruline kedagi ilma otsese põhjuseta elimineerida. Ta toob välja, et indiviididel ja gruppidel on tavaks kaitsta end informatsiooni eest, mis võiks neile meelehärmi tekitada. Kui leitakse ennast sellisest situatsioonist, käivituvad kaitsemehhanismid, mis õigustavad olukorda ning suruvad tekkinud tunded alla. Peamiselt tehakse seda näiteks projekteerides, represseerides, ratsionaliseerides ja eitades.³² Seetõttu lihtsustatakse *vaenlase* hävitamist teda dehumaniseerides. Dehumaniseerimise protsess on midagi, mis on aktuaalne igas konfliktis ja seda saab teha mitmel moel. Üheks võimaluseks on muuta *vaenlase* hävitamine sotsiaalselt aktsepteeritavaks ja vajalikuks, sel viisil ei saa inimese moraalsed tõekspidamised kannatada; teiseks võimaluseks on kontrollida keelekasutust ning seeläbi suunata loodava kuvandi arengut.³³

Ofer Zur peab *vaenlase* kuvandi loomist loominguliseks tegevuseks ning *minale* sarnaneva *vaenlase* puhul peab ta kõige olulisemaks oskust *vaenlast* dehumaniseerida. Selle mõõtmiseks on Zur välja töötanud *vaenlase* dehumaniseerimise seitse tasandit, millele põhinedes saab kindlaks määrata vaenulikkuse taseme propagandas:

1. *Inimene* — *Vaenlast* kujutatakse äratuntava inimesena.

2. *Näotu* — *Vaenlast* kujutatakse inimesena, kuid ta on kaotanud teda eristavad

---

³⁰ Keen, Sam. (2004), lk 10, 25.

³¹ Ellul, Jaques. (1973). *Propaganda. The Formation of Men's Attitudes*. New York: Vintages Books, A Division of Random House, lk 14

³² Gladstone, Arthur. (1959). *The Conception of the Enemy*. The Journal of Conflict Resolution. Vol. 3, No. 2, lk 133

³³ Bandura, Albert. (2002). *Selective Moral Disengagement in the Exercise of Moral Agency*. Journal of Moral Education. Vol. 31, No. 2, lk 103–104.

omadused, näiteks näoilme.

3. *Humanoid — Vaenlane on kaotanud inimlikke omadusi veelgi, teda kujutatakse surma, hävingu ja kurjusena. Tihti kasutatakse sel tasandilt pilti kuradist.*
4. *Loom — Vaenlast ei kujutata enam inimese, vaid loomana.*
5. *Naiselik — Vaenlasele antakse naiselikud omadused või teda kujutatakse naisena.*
6. *Elutu objekt — Vaenlast ei kujutata enam elusolendina.*
7. *Abstraktsioon — Vaenlast kujutatakse abstraktsiooni või numbritena. Kirjalik kuvandi loomine, näiteks sõjakonfliktis vaenlase poolt tapetute arvu presenteerimine.³⁴*

Kuna lisaks vaenulikkuse tasemele võimaldavad Zuri dehumaniseerimise tasandid luua ka ülevaate selle muutusest, on neid kasutatud käesolevas bakalaureusetöös karikatuuride analüüsimetodina.

---

³⁴ Zur, O. (1991), lk 362-363

2. Eesti Vabadussõjalaste Keskliit (1929–33) ja Eesti Vabadussõjalaste Liit (1933–34)

1921. aasta veebruaris loodi Eesti Demobiliseeritud Sõjaväelaste Liit (EDSL), mille peamiseks eesmärgiks oli Vabadussõjas osalenute õiguste eest seismine. Üheks tähtsaimaks ülesandeks oli hoida päevakorras Vabadussõja käigus antud lubadust, milleks oli sõjaveteranidele maa ja töökohtade jagamine. EDSL-i põhikirja § 1 sätestas, et liidu peamiseks eesmärgiks oli „majanduslist ja juriidilist abi anda demobiliseeritud sõjaväelastele, neid ühendada, alalhoida nende seas sõbralikku vahekorda ja arendada nende vaimlisi ja kõlblisi huvisid.”³⁵ Eesmärkide täitmiseks oli liidul muuseas õigus luua erinevaid ettevõtteid ning korraldada korjandusi ja pidusid.³⁶ 1926. aastal lõpetas EDSL oma tegevuse ja asutati Tallinna Eesti Vabadussõjalaste Liit,³⁷ seejärel loodi vabadussõjalaste organisatsioonid ka teistes linnades. 1929. aastal ühinesid Tallinna, Tapa ja Haapsalu vabadussõjalaste liidud Eesti Vabadussõjalaste Keskliiduks (EVKL). Esialgselt oli tegemist EDSL-i sarnase organisatsiooniga, mis kaitses Vabadussõja veteranide õiguseid, kuid järkjärgult liit politiseerus.

Vabadussõjalaste osakaal Eesti poliitilisel maastikul suurenes 1931. aastal, mil liit otsustas sekkuda põhiseaduse muutmise küsimusse. EVKL-i kihutustöö 1932. aasta referendumile eelnenud perioodil näitas erakondadele, milline oli nende käitumismall ning kui suureks konkurentsiks nad võimelised olid. Toivo U. Raun peab vabadussõjalaste poliitiliselt kõige edukamaks võtteks erakondade süüdistamist lohkavas korruptsoonis ja nepotismis.³⁸ Selle suuna

---

³⁵ ERA 31–4–821, 12 Demobiliseeritud Sõjaväelaste Liidu kiri kongressi kokkukutsumise asjus ja Liidu põhikirja

³⁶ Eesti Demobiliseeritud Sõjaväelaste Liidu põhikirja § 2 p. 4

³⁷ Demobiliseeritud sõdurite kongress – *Päewaleht* nr 74, 16. märts 1926, lk 7

³⁸ Raun, Toivo U. (2001), lk 116

võttis EVKL juba varakult:

“Põhiseaduse muutmisega taheti anda hoop erakondade sahkerdamisele ja saagi süsteemile. Uue põhiseaduse abil taheti saavutada kindel valitsuse võim, kellel oleks võimalik luua korda riigis ja kellel ei oleks vaja igal erakonna niiditõmbel tantsida, kui hüpiknukul. Uue põhiseadusega taheti anda rahwale tõeline võimalus valida oma esindajaid riigikogusse ning võtta erakondadelt võimalus rahwale kaela määrada oma walimisnimekirjade saasta. Samuti taheti anda uue põhiseadusega riigijuhtidele küll võimu, kuid nendele pidi langema ka wastutus oma tegewuse eest. Sarnane olukord, kus walitsusel ei ole võimu, kuid kõik teewad “midagi” ja sahkerdawat, keegi aga oma tegewuses ei ole wastutaw — ei ole mõeldaw riigi juhtimises ja walitsemises. Meil on laenatud kergemeelselt sajad ja sajad miljonid riigi ja rahwa raha ettewõtetele, kellelt nüüd pole midagi võtta.”³⁹

Veel pöörasid vabadussõjalased tähelepanu noorsoole ja haridusküsimustele,⁴⁰ pidades mõlemat Eesti tuleviku jaoks ülioluliseks. EVKL-i kolmandalt üleriigiliselt kongressilt, mis toimus 20. märtsil 1932, jäi kõlama nõue noorsoo kasvatamiseks rahvuslikus vaimus.⁴¹

11. augustil 1933 kuulutas Jaan Tõnisson välja kaitseseisukorra ning koos sellega suleti mitmed ühendused, mis kuulutati riigikorra vaenlasteks ja ohustajateks, nende seas oli ka Eesti Vabadussõjalaste Keskliit. Kuigi EVKL oli suletud, jätkati ajalehe Võitlus⁴² väljaandmist ning aktiivset propagandatööd vabadussõjalaste põhiseaduse muudatuse eelnõu poolt hääletamiseks. 14.-16. oktoobril toimunud rahvahääletusel kiideti EVKL-i ette valmistatud ja rahvaalgatuse korras esitatud eelnõu heaks, selle tulemusena katkestas Tõnisson kaitseseisukorra ja tema juhitud valitsus astus tagasi. Vabadussõjalased registreerisid oma ühenduse Eesti Vabadussõjalaste Liidu (EVL) nime all.

Lisaks erakondadevastasusele oli üks vabadussõjalaste põhilisi poliitilisi pidepunkte veel antimarksism. Vabadussõjalased rõhusid rahvusterviklikkusele ning vaba Eesti

³⁹ Miks on vabadussõjalased erakondade põhiseaduse muutmise kawa vastu? — *Võitlus*, nr 11, 18. juuni 1932, lk 2

⁴⁰ vt. nt. Vabadussõjalaste liikumine kogu rahwa liikumiseks — *Võitlus*, nr 5, 20. märts 1932, lk 3;

⁴¹ Kongressil vastuvõetud resolutsioonid — *Võitlus*, nr 6-7, 11. aprill 1932, lk 1

⁴² Vabadussõjalaste ajaleht, mis ilmus aastatel 1931 kuni 1934. Esialgu oli ajalehe nimeks Võitlus Eesti parema tuleviku eest, hiljem lihtsalt Võitlus. Kaks esimest Võitluse numbrit olid ajakirja formaadis, seejärel mindi üle ajalehe omale.

jätksuutlikkusele,⁴³ samas kui marksismis nähti ohtu Eesti rahva ühtekuuluvusele. 7. detsembril 1933 esitas EVL marksismivastase võitluse seaduse eelnõu,⁴⁴ milles nõuti sotsialistide ja kommunistide organisatsioonide sulgemist. Ajalehes Võitlus jätkus aktiivne kihutustöö seaduse rahvahääletusele seadmiseks.⁴⁵ Vabadussõjalaste seas oli tähtsal kohal ka religioon,⁴⁶ Riho Saardi järgi pidasid nad seda eestlaste moraali aluseks. Saard väidab, et marksismivastasus tegi vabadussõjalastest ja kirikust loomulikud liitlased.⁴⁷

Vabadussõjalaste vastaste peamiseks propagandavõtmeks oli liikumise seostamine Saksa natsionaalsotsialistide, baltisakslaste ja Itaalia fašistidega. Väidetav seos natsionaalsotsialistidega tugines peamiselt 1933. aastal ajalehes Võitlus Adolf Hitleri võimule tuleku puhul ilmunud artiklitel ning sotsialistide propagandal, mille tõesust hilisemal uurimisel kinnitada pole õnnestunud. Samal ajal tõusis päevakorda vabadussõjalaste sidumine baltisakslasetega, mida õhutas Viktor von zur Mühleni kõne 26. novembril 1933. aastal, milles ta vabadussõjalastele toetust avaldas. Liit, eesotsas Artur Sirguga, püüdis küll kiirelt von zur Mühlenist ja teistest Eesti natsionaalsotsialistidest eemalduda,⁴⁸ kuid nende pingutused jäid tõsiseltvõetavate tulemusteta.

---

⁴³ Vt. nt. Sõda rahu ajal — *Võitlus*, nr 12, 9. juuli 1932, lk 2

⁴⁴ Eesti Vabadussõjalaste Liit nõuab kommunistide ja sotsialistide organisatsioonide tegevuse lõpetamist — *Võitlus*, eritelegramm, 7. detsember 1933, lk 1–2

⁴⁵ vt. nt. Marksismi vastu võitlemise seadus rahvahääletusele — *Võitlus*, nr 118, 9. detsember 1933, lk 2; Sotsialistide sihiks maksva riigikorra kukutamine — *Võitlus*, nr 121, 16. detsember 1933, lk 4; Härrassotsid soovivad Nõukogude Eestit — *Võitlus*, nr 124, 23. detsember 1933, lk 9.

⁴⁶ vt. nt. Kiriku poliitika — *Võitlus*, nr 22, 25. aprill 1933, lk 4; Kiriku “ei” erakondadele — *Võitlus*, nr 37, 1. juuni 1933, lk 1; Jumal ei lase ennast pilgata — *Võitlus*, nr 44, 20. juuni 1933, lk 2.

⁴⁷ Saard, Riho. (2009). *Mustas talaaris mustvalge lipu all. Vabadussõjalaste religioonipoliitika, kirik ja vaimulikkond*. Tuna nr 3, lk 63

⁴⁸ vt. nt. Tõe jaluleseadmiseks — *Võitlus*, nr 118, 9. detsember 1933, lk 1; Sakslaste provokatsioon, mitte naiivsus — *Võitlus*, nr 118, 9. detsember 1933, lk 6.

3. Vabadussõjalasi kujutavad karikatuurid ajakirjas Kratt 1932–1936

Ajakiri Kratt oli ajalehe Päevaleht iganädalane kaasaanne, mis ilmus aastatel 1925–1940. Eelnevalt on ajakirja Kratt karikatuuridele põhinedes kirjutanud Ivar Jõesaar.⁴⁹ Päevaleht oli erapooletu ja suurima levimusega päevaleht,⁵⁰ mida andis välja Tallinna-Eesti Kirjastus Ühisus, mis oli Eesti suurim perioodika kirjastaja.⁵¹ Siinkohal tuleb siiski märkida, et Päevalehe toimetajad olid vabadussõjalaste suhtes negatiivselt meelestatud, osalt võis see olla tingitud asjaolust, et vabadussõjalaste Võitlusest oli kujunenud Päevalehele arvestatav konkurent. 1921–1934 oli Päevalehe peatoimetajaks Georg Eduard Luiga, 1933–1940 Harald Tammar. Käsitletaval perioodil oli ajakirja Kratt peatoimetajaks Karl August Hindrey ja tegevtoimetajaks Otto Krusten (1888–1937). Krusten õppis aastail 1904–1907 Ants Laikmaa ateljeekoolis ning 1907–1908, 1911–1913 vabakuulajana Peterburi Kunstide Edendamise Seltsi kunstikoolis. Tema joonistused hakkasid erinevates ajakirjades ilmuma juba 1906. aastal.⁵² Otto Krusten kuulus rühmitusse Siuru. Felix-Karl Randel (1901–1977), kuni 1936. aastani Johansen, õppis 1916–1918 Pensa kunstikoolis ning 1919–1921 kunstikoolis Pallas. Nii Otto Krusten kui ka Felix-Karl Randel (Felix Johansen) kuulusid Eesti Kunstnikkude Rühma.⁵³

Karikatuurid ilmusid ajakirjas Kratt perioodil 1932 kuni 1936, kokku trükiti käsitletaval perioodil 70 vabadussõjalasi kujutavat pilapilti. Enamusele karikatuuridest (58) on alla kirjutanud Otto Krusten (allkiri O.K.), kuus karikatuuri pärinevad Felix-Karl Randelilt (allkiri

⁴⁹ Jõesaar, Ivar. (1984). *Ülevaade poliitilistest karikatuuridest pilkelehes "Kratt" 1925-1940*. Juhendaja Juhan Peegel. Tartu Riiklik Ülikool.

⁵⁰ Annus, Endel; Loogväli, Tiina. (toim.). (2002). *Eestikeelne ajakirjandus 1766-1940 II, O-Ü*. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus, lk 540.

⁵¹ Lauk, Epp. (toim.) (2000). *Peatükke Eesti ajakirjanduse ajaloost 1900-1940*. Tartu: Tartu Ülikooli, lk 14

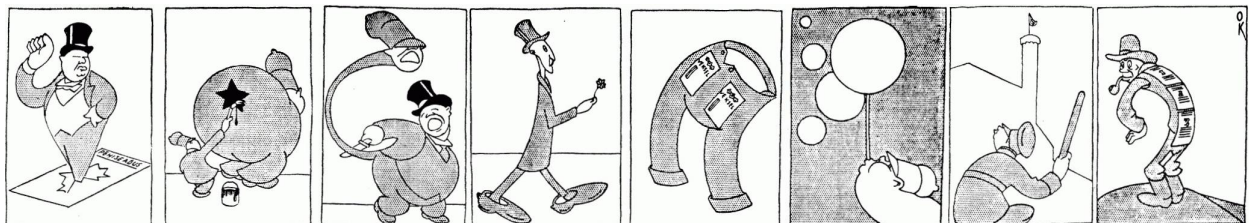
⁵² Loodus, R. (1972), lk 19, 21, 22

⁵³ Eestis üle 125 kunstniku — *Kunst ja Kirjandus*, nr 4, 14. märts 1932, lk 15.

REDO) ning kuus on allkirjata. 25. septembril 1933 ilmunud karikatuur “Pilte loomariigist” trükiti ilma allkirjata, kuid Rein Loodus omistab selle Otto Krustenile,⁵⁴ seega võib vabadussõjalaste karikatuuride seas veelgi Krusteni joonistatud karikatuure olla. Enne karikatuuride juurde siirdumist tuleb meelde tuletada, et kaitseseisukordade ajal oli kehtestatud eeltsensuur. Üks näide sellest, kuidas eeltsensuur karikatuure kujundas, trükiti ajakirjas Kratt 6. novembril 1933.⁵⁵

3.1 Karikatuurid 1932. aastal

Esimest korda kujutati vabadussõjalasi ajakirjas Kratt 11. aprillil karikatuuril “Kevadremondid”, mis kajastas V Riigikogu valimiste eelnenud seisust Eesti poliitikas, olles vastukajaks poliitiliste jõudude käitumisele ning lubadustele. Otto Krusten kujutab joonistusel kaikaga vabadussõjalast teel Toompeale, siinkohal on ilmselgelt viidatud 19. jaanuari vahejuhtumile, ehk sellele kuidas Boris Parm käis Toompeal Konstantin Pätsi vastuvõtul kaikaga õigust nõudmas.⁵⁶ Kaika sümbol jääb vabadussõjalaste saatma käsitletava perioodi lõpuni.

Kevadremondid. Liidritest katki rebitud põhiseadusele tahetakse teha presidendiga üks kõva remont. Noorsots teeb vanasotsile vene mustri järelle ilusa kevadremondi. Kogumees palub politseid ja prokuröri, et need aitaksid saba, mis Läänemaal juba ülepea kasvanud, ära remonteerida. Rahvaerakond remonteerib ennast tööerakonna vanade kalossidega. Harilikul kodanikul on oma vana äraproovitud viis, kuidas remonti teha, olgugi et selle kaudu mõnikord sõbra püksid aresti alla lähevad. Sots lubab töölisel kõik õhulossid nii remonteerida, et sinna kohe pärast valimisi sisse kolida võib. Mõni vabadussõjalane arvab, et poliitikaga remonti teha ei saa ja katsub siis frondivõtetega seda teha! Taadile teevad erakonnad valimisnimekirjadega tubli remondi. Kratt, 11.04.1932

Teine vabadussõjalaste karikatuur ilmus alles 25. juulil ning jällegi kujutati kogu poliitilist aktiivi. Karikatuur peegeldab erakondadevahelist võitlust põhiseaduse referendumile eelnenud

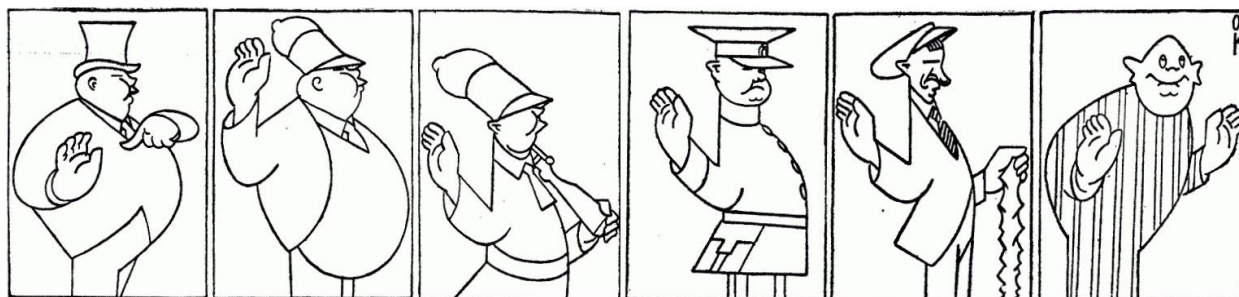
⁵⁴ Loodus, Rein. (1972). *Otto Krusten*. Tallinn: Kunst, lk 124

⁵⁵ Tsensuuripäevilt — *Kratt* nr 45, 6. november 1933, lk 179

⁵⁶ Vt. nt. Kes on Boris Parm? — *Kaja*, nr 19, 23. jaanuar 1932, lk 4; Kas temal on õigust meelt avaldada? — *Postimees*, nr 18, 22. jaanuar 1932, lk 1.

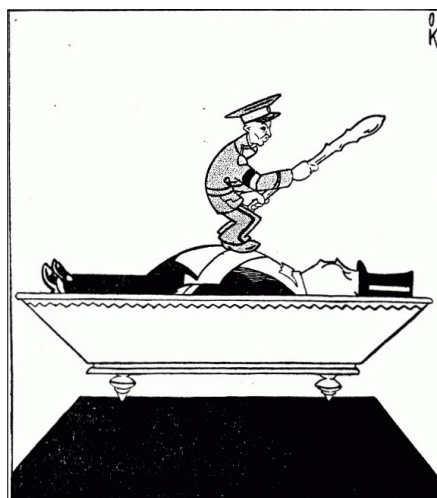

perioodil ning neid kõrvutatakse Seewaldi kliendiga, andes nii hinnangu nende tegevusele.

Poliitiline rong. “Kõik eemale! Ko-koo liidril peavad siin eesõigused olema!” “Maha kõik! Sots-liidril peab siin eesõigus olema!” “Maha liidrid! Noorsotsidel peab olema siin eesõigus!” “Maha erakondade eesõigused! Vabadussõjalasel peab olema siin eesõigus!” “Mis vabadussõjalased! Kaikameestel peab olema siin eesõigus!” “Vabandage, selle mängu juures on minul, Seewaldi kodanikul, eesõigus!”
Kratt, 25.07.1932

Järgmise karikatuuri puhul, mis ilmus 29. augustil, oli tegemist esimese korraga, mil vabadussõjalased olid ajakirja Kratt esikaanel. Karikatuur on vastukajaks EVKL-i aktiivsele kihutustööle põhiseaduse referendumul eelnõu tagasi lükkamiseks.⁵⁷

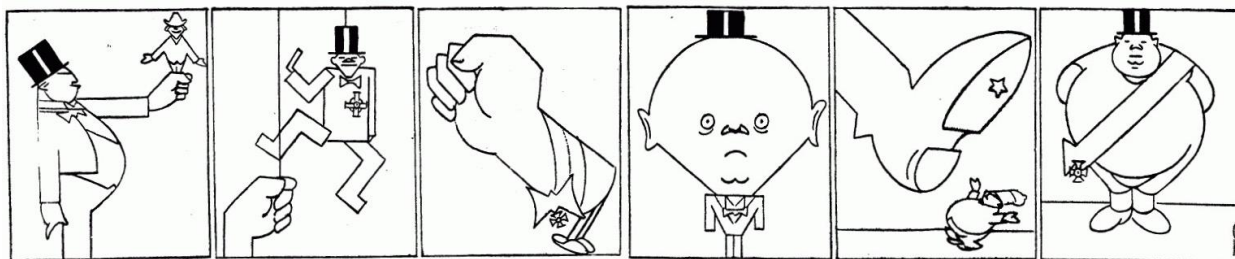
Kaikameeste presidendipoliitika.

Kaikakindral: “Kerge oli teda kaikaga surnuks materdada, aga kuidas ma teda kaikaga jälle ellu saan!”

Kratt, 29.08.1932

Karikatuur “Kõva rusika probleem” pärineb ajakirja 12. septembri numbrist ning kujutab jällegi erinevaid seisukohti. Teemaks on presidendi valimised ning Otto Krusten kujutab kuidas keegi võimalikku presidenti näeb, vabadussõjalaste visiooni presidendist kujutatakse agressiivsena.

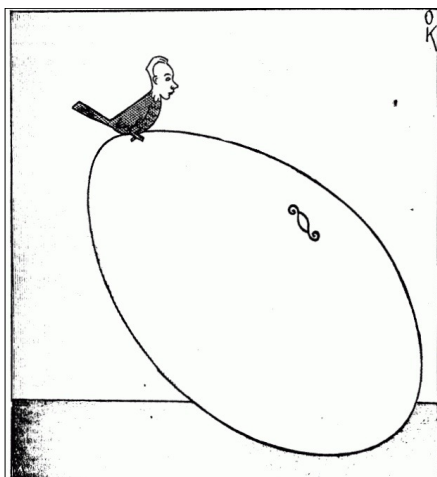
⁵⁷ vt. nt Miks on vabadussõjalased erakondade põhiseaduse muutmise kawa vastu — *Võitlus*, nr 11, 18. juuni 1932, lk 2; Mispärast hääletavad kõik arusaajad ja iseseisvalt mõtlevad kodanikud põhiseaduse muutmise vastu? — *Võitlus*, nr 15, 23. juuli 1932, lk 2; Vabadussõjalased ja põhiseaduse muutmine — *Võitlus*, nr 18, 13. august 1932, lk 3–4.

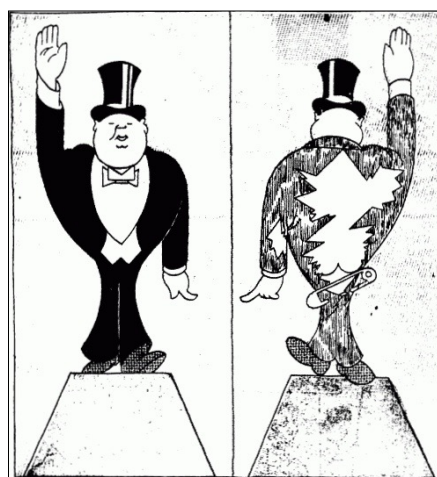
Kõva rusika probleem. Presidendis tahetakse näha meest, kes kõva rusikaga rahva hädast välja aitab. Erakondade presidendis jääks kõva rusikas erakonda, kes siis oma soovide kohaselt presidenti tantsitaks. Vabadussõjalaste president tahab ainult rusikas olla. Palju näevad presidendis vesipead, kellelt kõva rusikat lapsik oodata. Sotsid ootavad kõva rusikat maailmarevolutsiooni päralejõudmises. Harilik kodanik ei saa aru, miks kõva rusika küsimus nii keeruliseks tehakse ja paneb oma poolt ette valida presidendiks Jaan Jaago, kes meie tegelaste keskel kõvema rusikaga mees.

Kratt, 12.09.1932

21. novembri numbris trükiti kaks vabadussõjalasi kujutavat karikatuuri. Esiküljel kajastati EVKL-i põhiseaduse muudatuse ettepanekut, mille liit 10. novembril Riigikogu juhatusele esitas.⁵⁸ Märkimist väärib asjaolu, et sellel karikatuuril kujutati vabadussõjalasi esimest korda kellegi muu kui inimestena. Tagakaanel esitleti vabadussõjalaste presidenti nii eest- kui tagantvaates. Karikatuur vabadussõjalaste presidendist ilmus ilma allkirjata, samuti äratas tähelepanu Rooma tervitus, mida esmakordselt vabadussõjalastega seostati.

Põhiseaduse muutmine. Iga sirguke seda muna välja ei haudu.
Kratt, 21.11.1932

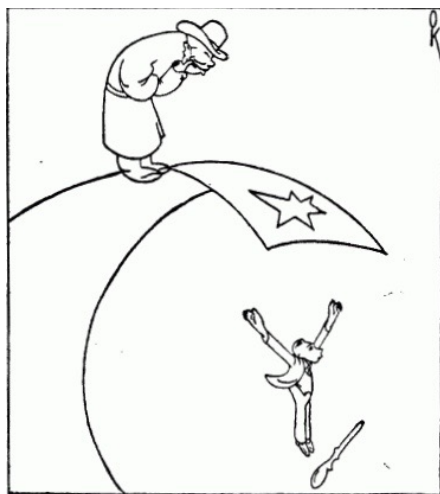

Kuidas vabadussõjalaste president välja näeb. Eest. Tagant.
Kratt, 21.11.1932

28. novembri karikatuur oli järelkajaks vabadussõdalaste põhiseaduse eelnõu tagasilükkamisele. EVKL pidas oma peamiseks ülesandeks Eesti vabastamist erakondade korrupsioonist, nende poolt välja töötatud põhiseaduse eelnõu pidi olema samm selle suunas. Nagu näha Otto Krusteni

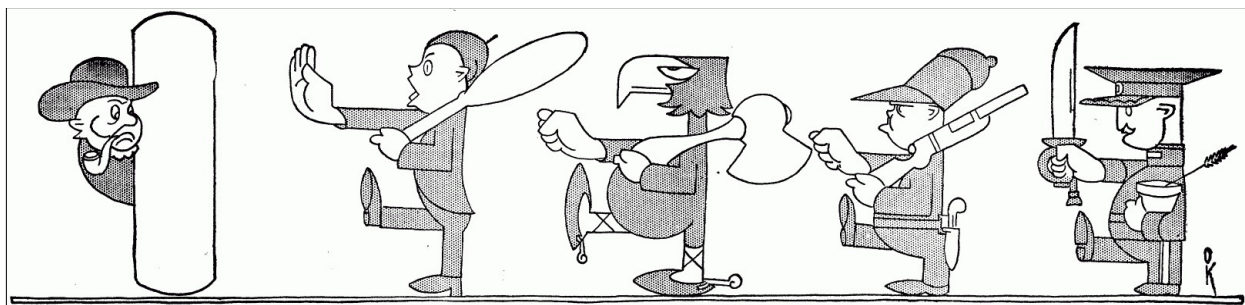
⁵⁸ Vt. nt. Uus põhiseaduse muutmise ettepanek — *Postimees*, nr 265, 11. november 1932, lk 3

šaržilt, osutus see hoopis läbikukkumiseks.

Vabadussõjalaste puudulik põhiseadus. “Lubasid mulle kindla jalgealuse teha, aga nüüd kukkusid ise sellest läbi!”
Kratt, 28.11.1932

Detsembrikuus ilmus samuti kolm karikatuuri, karikatuur pealkirjaga “Soldatimäng taadi ümber” on seotud kindral Jaan Sootsi poolt loodud Üleriikliku Vabadussõjalaste Ühendusega (ÜVÜ),⁵⁹ mille loomine oli ajendatud asjaolust, et EVKL asutas oma kolmandal kongressil toetajasliikmeskonna institutsiooni. Antud otsusega kadus vaid Vabadussõja veterane ühendav organisatsioon ning tekkinud tühimikku pidi täitma hakkama ÜVÜ.

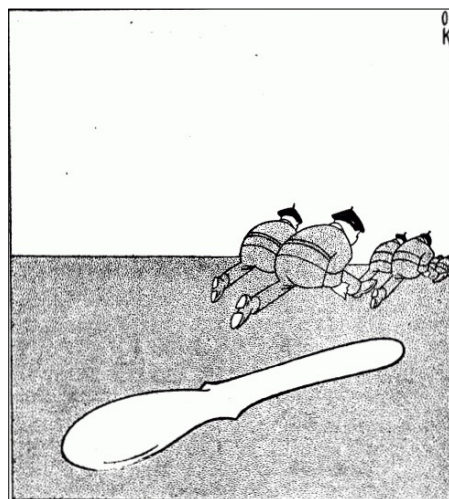

Soldatimäng taadi ümber. Eesti taat: “Nüüd oleks vist juba aeg oma sõdureid ka välja tuua!”
Kratt, 5.12.1932

Teine 5. detsembrist pärinev karikatuur on samuti Otto Krusterni looming ning viitab väidetavale lõhenemisele, mis vabadussõjalaste liidus toimumas oli.⁶⁰

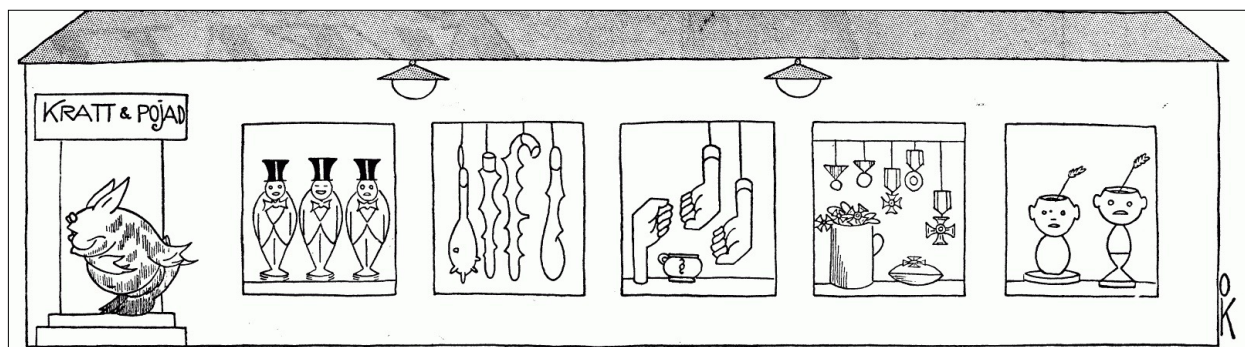
⁵⁹ Uus vabadussõjalaste ühing — *Postimees*, nr 295, 16. detsember 1932, lk 1

⁶⁰ Vt. nt. Vabadussõjalaste Liit lõheneb — *Postimees*, nr 282, 1. detsember 1932, lk 3

Vabadussõjalaste Liidu ots.
Kõik deserteeruvad, jättes kaika
võitlusväljale.
Kratt, 5.12.1932

Viimane 1932. aastast pärinev karikatuur ilmus 12. detsembril ning jällegi oli teemaks üldine olukord Eesti poliitikas.

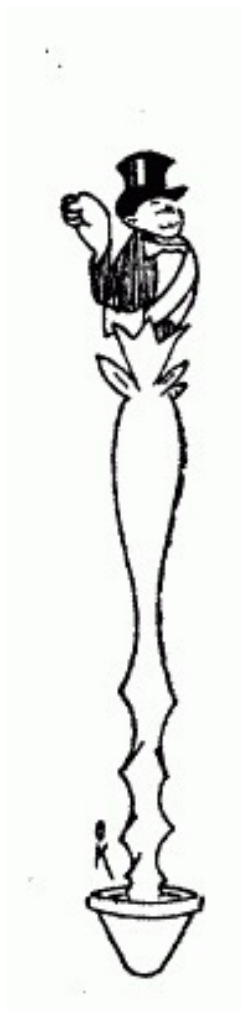
Kaubamaja “Kratt ja Pojad”.”Mu daamid ja härrad! Üldsuse huvides ja ostjaskonna teenistuses oleme avanud uue poliitiliste kodumaa moeasjade kaupluse. Soovitame oma loast suures valikus häid presidente, sitkeid kaikaid, imestamisväärt tugevaid rusikaid, vastupidavaid põhiseadusi; aurahasid ja riste müüme üksikult ja liitriga, põllutöökojale ilusaid direktor-lapsuke si hinnaga 1 sent paar. Palume mitte äravahetada Sirk-Rõuk-Parm ja Co saadustega!”
Kratt, 12.12.1932

3.2 Karikatuurid 1933. aastal

20. veebruari numbris ilmus Otto Krusteni pilapilt, millel kujutati EVKL-i kuivetanud kaikana, mida päästaks vaid presidenditool. Vabadussõjalased olid 10. novembril 1932 esitanud oma põhiseaduse eelnõu,⁶¹ kuna võimul olevad jõud soovisid seda kiirelt elimineerida, loodi 22. novembril Riigikogu põhiseaduse väljatöötamise komisjon. Niigi süvenevale põhiseaduskriisile lisas kaalu Rahvusliku Keskerakonna põhiseaduse eelnõu, mille nad 23. novembril Riigikogu

⁶¹ E. Vabadussõjalaste Keskliidu poolt Riigikogu juhatusele esitatud Eesti Vabariigi põhiseaduse muutmise kava — *Võitlus*, nr 31, 12. november 1932, lk 3.

juhatusel esitasid. 14. veebruaril 1933 otsustas Riigikogu põhiseaduse komisjoni poolt välja töötatud seaduseelnõu rahvahääletusele panna.⁶²

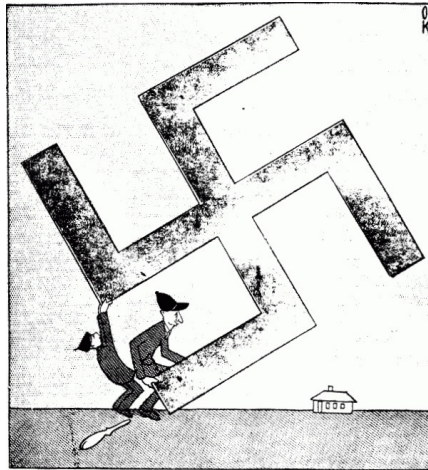
Poliitiline õis.
Vabadussõjalased
loodavad, et nende
kuivetanud kaigas
rahvahääletusel õitsema
hakkab.
Kratt, 20.02.1933

30. jaanuaril 1933. aastal tõusis Saksamaal võimule Adolf Hitler, selle sündmuse puhul trükiti 11. aprillil ajalehes Võitlus artikkel,⁶³ seda ei jätnud vabadussõjalaste vastased oma propagandas kasutamata. Ajakirja Kratt 13. märtsi numbris ilmus järgmine karikatuur, tegu oli järjekordse esikaanel asetseva šaržiga, mille autoriks Otto Krusten. Esmakordselt seostati vabadussõjalasi nii baltisakslaste kui ka Saksa natsionaalsotsialistidega.

⁶² Rahvahääletus otsustatud — *Sõnumed*, nr 38, 15. veebruar 1933, lk 1

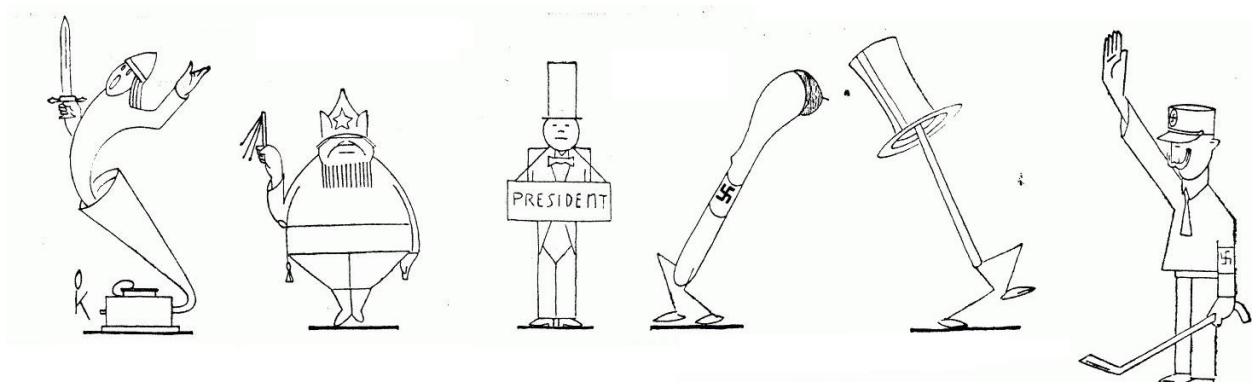
⁶³ Hitleri võit Saksamaal — *Võitlus*, nr 6, 11. veebruar 1933, lk 4

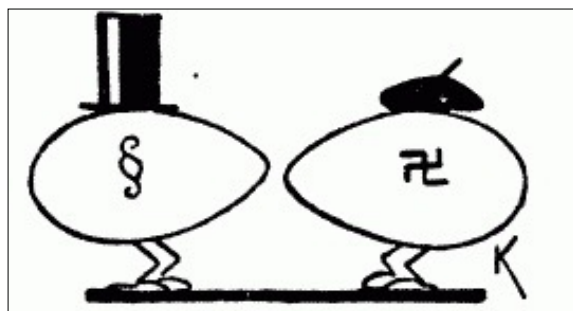
Kaikameeste ja hitlerlaste ühine front. "Katsume õige kahekesi, kas saame Eestile selle risti kaela veeretada!"
Kratt, 13.03.1933

Samas numbris ilmus veel teinegi vabadussõjalasi ja natsionaalsotsialiste siduv karikatuur, millel baretti kandval kaikal on ümber haakristiga käepael. Nii Krusteni joonistus kui ka tekst viitavad jällegi vabadussõjalaste agressiivsusele, märkides, et vabadussõjalase arvates oleks parimaks vanemaks kaigas.

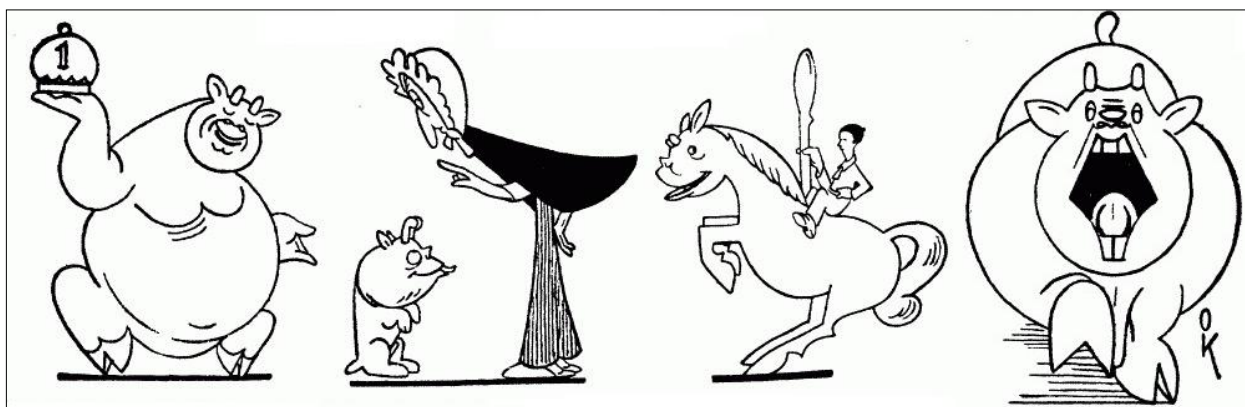
Eestile vanemat vusserdamas. Kirjanik ja muusikamees katsuvad ooperiga Lembitut ellu äratada. Komitern tahab Eestile ühe punase Nogardi vürsti vanemaks tuua. Riigikogu arvab, et õige vanem peab presidendi nimetust paelaga kaelas kandma. Vabadussõjalased näeksid meeleldi, et kaigas oleks Eesti vanem. Suurim isamaalane Tikk tahaks ise Eesti vanem olla. Baltlased tahaksid Hitleri mustri järgi Eestile vanemat teha.
Kratt, 13.03.1933

19. aprillist pärinev šarž viitas poliitilisele kriisile, milles seisis vastamisi demokraatia ja totalitarism.

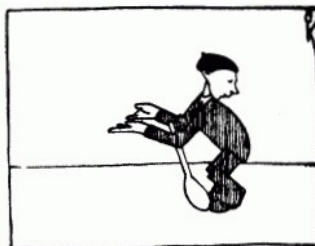
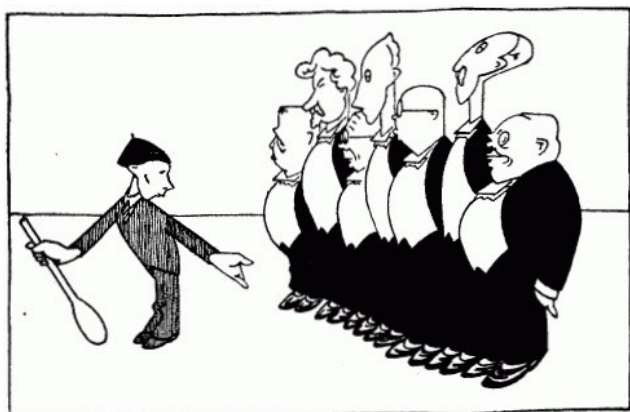
Presidendi munad. Kumb kumbagi koksib. Kratt, 19.04.1933

1920ndate viimastel ja 1930ndate esimestel aastatel tabasid ülemaailmset majandust järjestikused krahhid, mis mõjutasid samuti Eestit. Seejärel tekkis vajadus Eesti kroon ümber hinnata, mis omakorda tekitas teravusi nii poliitikute kui ka rahva seas. 8. mai karikatuuril kajastas Otto Krusten erinevate poliitiliste jõudude vaadet valitsevale olukorrale.

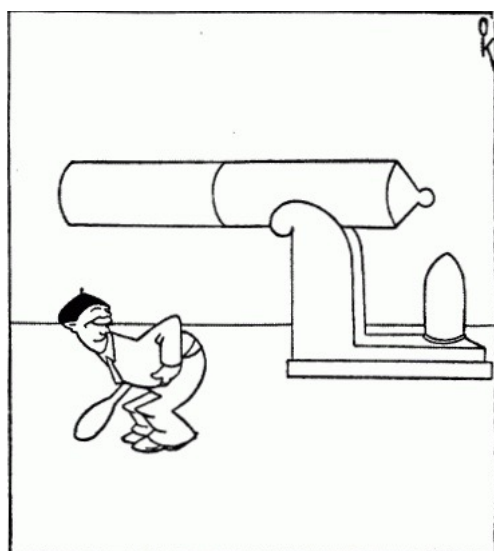
Kuidas keegi kriisi näeb. Kroonikukutaja arvab, et kriis on kena onkel, kes krooni kulla aluselt ära toob. Rahvaerakonna tanta arvab, et kriis on väike toamops, kellega lõbus mängida ja keda võib sitsima panna. Vabadussõjalane arvab, et kriis on nobe ratsu, kellega võib võimule ratsutada. "Vaba Maa" näeb kriisi nii ja arvab, et sarnast peletist temalt luba küsimata praegusel momendil meie poliitilisele näitelavale lasta ei tohi. Kratt, 8.05.1933

29. mail tutvustas Krusten vabadussõjalaste presidendikandidaate viidates fakte, et EVKL-il puudus kindel ja tõsiseltvõetav presidendikandidaat.

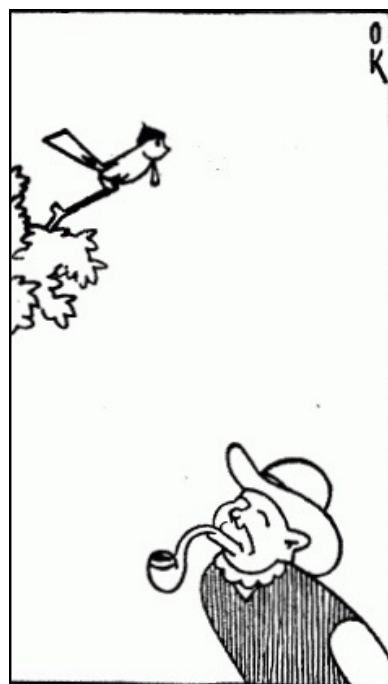
Vabadussõjalaste president. "Päh, mis siin ka valida on!" "Aga vaadake, meil on mehed — palun, valige!" Kratt, 29.05.1933

1. juunil korraldasid vabadussõjalased Tartus Jaan Tõnissoni kõne ajal segaduse, mille lahendamisesse pidi sekkuma politsei. Selle tulemusena kehtestas Tõnisson 2. juunil Tartus ja Tartu maakonnas kaitseseisukorra ning päev hiljem suleti Tartu Eesti Vabadussõjalaste Liit.⁶⁴ EVKL-i see otsus ei kohutanud ning ajalehe Võitlus 8. juuni numbris tõi neljapunktiline korraldus Tartumaa EVL-idele juhtnööridega senise tegevuse jätkamiseks.⁶⁵ Järgnevatel lehekülgedel andis EVKL vastulöögi.

Laadimata sõjaseadus.
 “Päeh, seda ma ei karda —
 see ei lasegi!”
 Kratt, 8.06.1933

Otto Krusteni karikatuuril viidati vabadussõjalaste aktiivsele propagandale, mis hõlmas endas aktiivset kihutustööd kõnekoosolekutel, mida korraldati üle terve riigi.

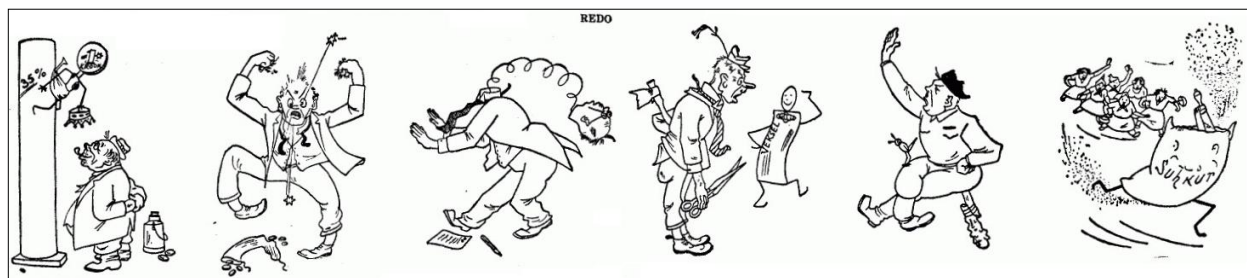
Sirklaste laulupidu. “Mis sa
 sirtsud seal! Lase üks õige
 laul lahti, siis ma tean mis
 lind sa oled.”
 Kratt, 26.06.1933

⁶⁴ Tartu “Vabadussõjalaste Liit” suleti — *Postimees*, nr 130, 7. juuni 1933, lk 1

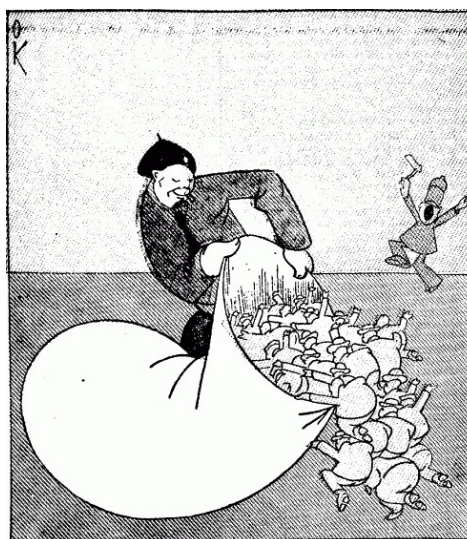
⁶⁵ EV Keskliidu Juhatus korraldus kõigile Tartumaa EV Liitudele — *Võitlus*, nr 39, 8. juuni 1933, lk 2

Tulised vaidlused krooni puudutava osas said uue suuna 27. juuni varahommikul, mil lõpuks võeti Riigikogus vastu otsus Eesti krooni 35% devalveerida.

Vabadussõjalaste ja sotsialistide vastasseis oli alanud juba mõni aasta varem, nüüd viitas Krusten sellele, et sotsialistide rünnakud tõid vabadussõjlastele hoopis pooldajaid juurde.⁶⁶

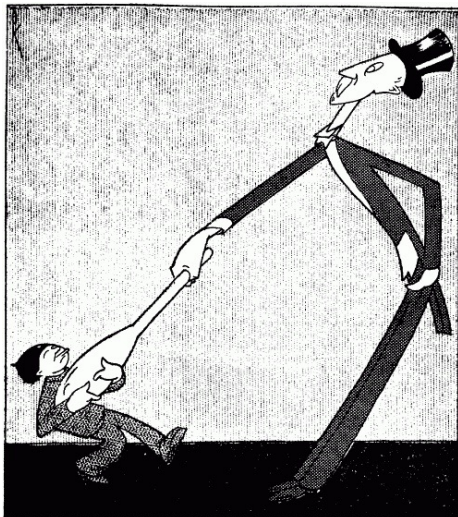

“Mul pole muud kui hoian kotisuu lahti — sots oma lärmiga ajab mulle saagi kotti!”

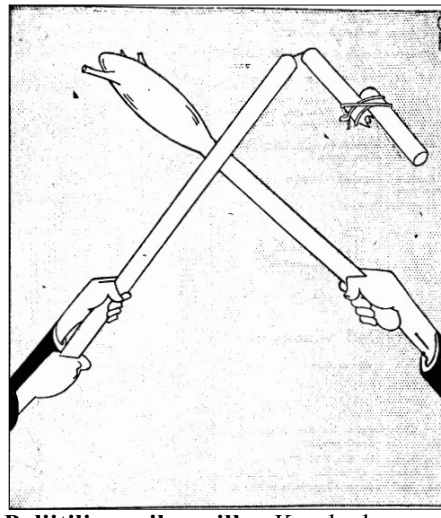
Kratt, 14.08.1933

11. augustil kuulutas Jaan Tõnisson välja üleriigilise kaitseseisukorra, põhjendades seda ohuga Eesti demokraatlikule korrale. Samas sulges sisekaitseülem teiste organisatsioonide seas ka Eesti Vabadussõjalaste Keskliidu. Otto Krusten kujutab 21. augustil ilmunud karikatuuril Jaan Tõnissoni vabadussõjlaselt kaigast ära tirimas.

⁶⁶ vt. nt. “Wõitluse” meeste selge jutt — *Rahva Sõna*, nr 108, 5. august 1933, lk 1; Kaua veel lastakse kaikamehi laiutada? — *Rahva Sõna*, nr 108, 5. august, lk 3; Wabadussõjalaste keskliit on läinud kuritegelisele teele — *Rahva Sõna*, nr 109, 9. august 1933, lk 4.

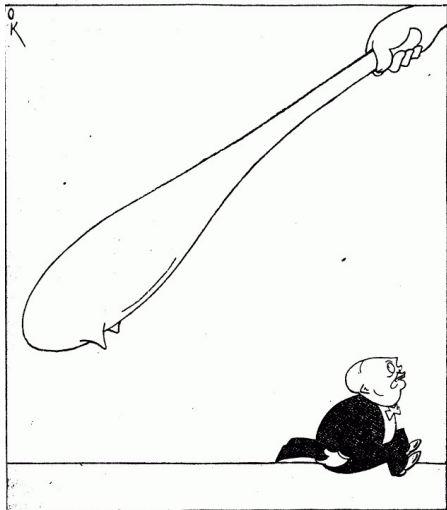

Kaigas. "Anna siia! Mul läheb seda endal tarvis!"
Kratt, 21.08.1933

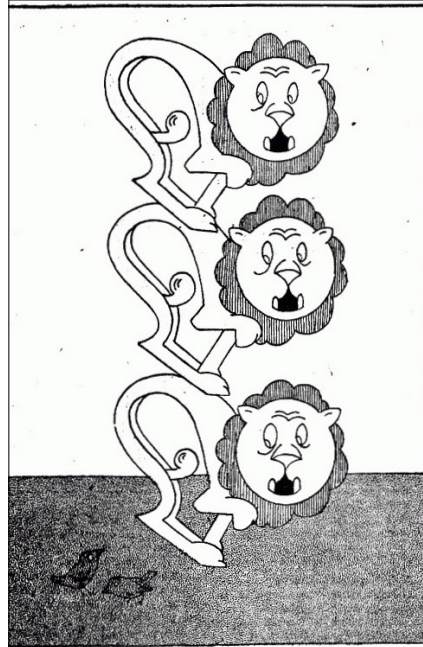

Poliitiline silmapilk. Kumb kumma lööb?
Kratt, 18.09.1933

Otto Krusteni karikatuur viitab Konstantin Pätsi ja vabadussõjalaste vahelistele läbirääkimistele vapside presidendikandidaadi esitamise teemal. Samas numbris ilmus veel teinegi karikatuur, millel naeruvääristati võimul olivate hirmu vabadussõjalaste ees.

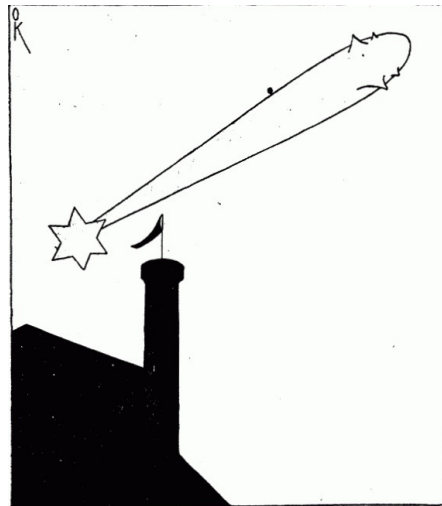
Moodsad rüütlid. "Palun, lööge mind presidendiks!"
Kratt, 25.09.1933

Pilte loomariigist
Kratt, 25.09.1933

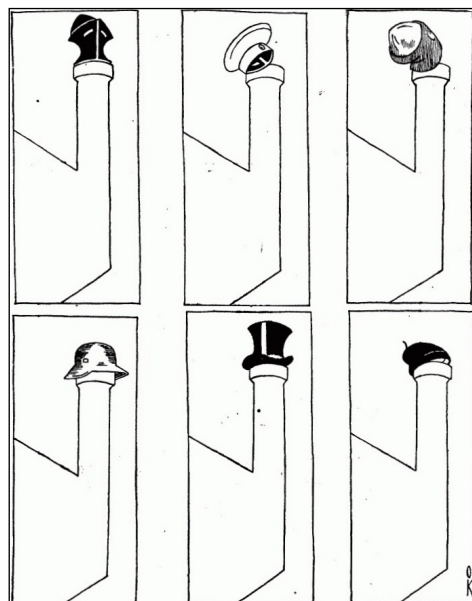
Krusteni šaržil kujutab kaigast tsepeliinina, mis Toompea kohal tiirutab, viidates sel moel vabadussõjalaste väidetavatele suhtele sakslastega. Kaika sabas olev Taaveti täht viitas

vabadussõjalaste ja juutide suhetele.

Poliitiline taevakaart.
Kratt, 2.10.1933

Otto Krusteni karikatuur 30. oktoobrist oli järelkajaks 14.-16. oktoobril toimunud rahvahääletusele, millega eestlased kiitsid vabadussõjalaste põhiseaduse muudatuse ettepaneku heaks.

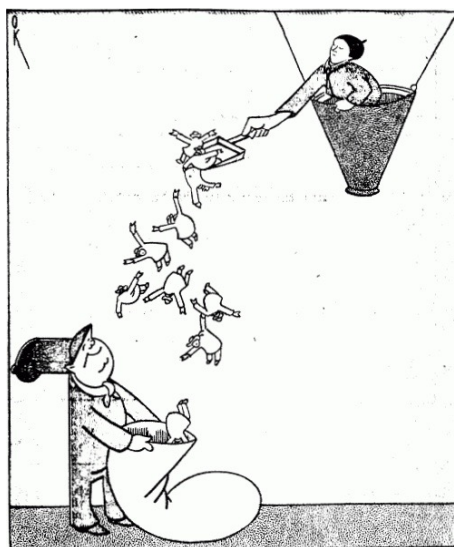
Pikk Hermann. Lugupeetud vanahärra kübaramoode. Ordu ajal. Vene ajal. Enamlaste päevil. Saksa okupatsiooni ajal. Eesti Vabariigi ajal. Nüüd näib, et vanahärra silindri beretiga tahab vahetada.
Kratt, 30.10.1933

Rahvahääletuse tulemusena astus Jaan Tõnissoni valitsus tagasi ning kaitseseisukord peatati, seejärel legaliseeriti vabadussõjalaste liikumine Eesti Vabadussõjalaste Liiduna (EVL). Otto Krusteni 6. novembri pilapilt kujutab vabadussõjalast Rooma tervitusega, teiste erakondade juhtid teda tervitamas.

**Vabadussõjalased
erakonnana.**
Erakonnad: "Tere
tulemast ühisesse
perre!"
Kratt, 6.11.1933

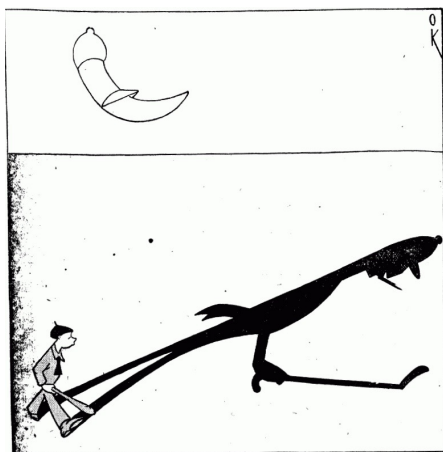
Kaitseseisukorra järgselt viidi vabadussõjalaste ridades läbi n-ö puhastustöö ja prooviti uuesti alustada, mille tõttu kõiki Eesti Vabadussõjalaste Keskliidu endiseid liikmeid Eesti Vabadussõjalaste Liitu vastu ei võetud.

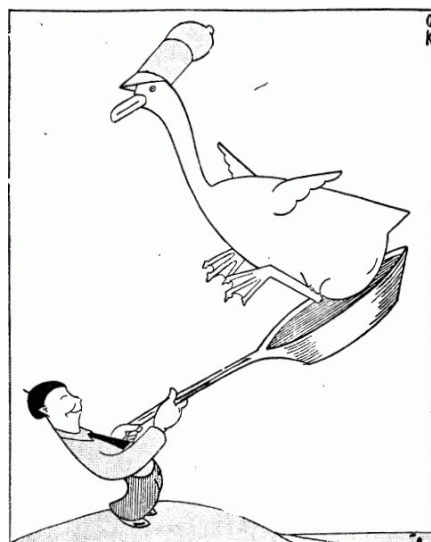
Valimis-materjal.
Vabadussõjalane: "Et oleks
kergem tõusta, viskan kahtlase
rämpsu siit välja."
Sots: "Püüan selle rämpsu
kinni, seda võib valimistel
kasutada!"
Kratt, 6.11.1933

Ajakirja Kratt 13. novembri numbris ilmus jällegi kaks karikatuuri, millel kujutati vabadussõjalaste ja sotsialistide vastuseisu.

Vabadussõjalased sotsi valgustusel.
Kratt, 13.11.1933

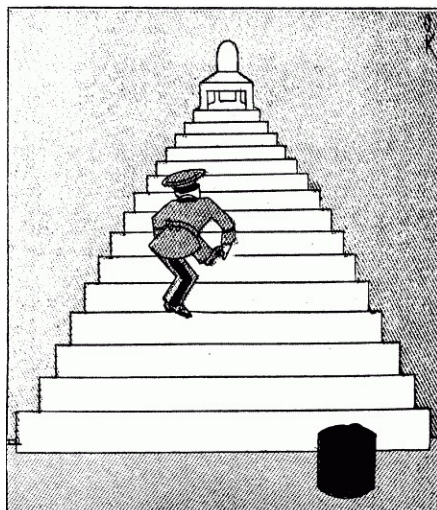
Mardihani. "Kes ütleb, et see ei ole õige hani — ta lendab ise panni peale!"
Kratt, 13.11.1933

Järgmisel pilapildil viitas Otto Krusten taaskord vabadussõjalaste väidetavatele suhetele Saksa natsionaalsotsialistidega. Viimati oli natsionaalsotsialistidele viidatud aprillis, seoste loomine sai uuesti hoogu kui ilmnes, et EVL plaanib Saksamaalt rotatsioonimasinat osta.

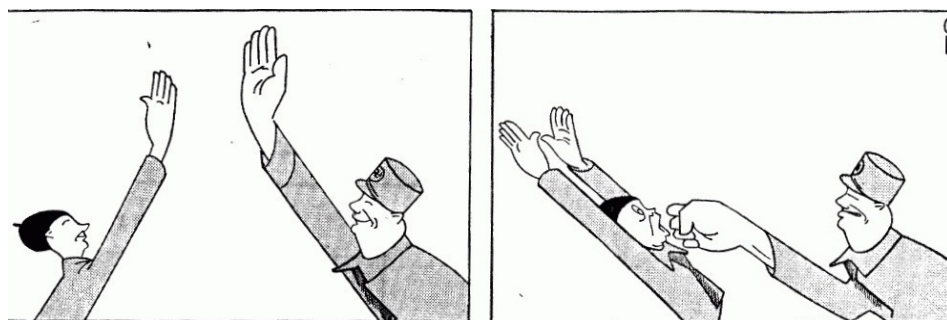
Võõrad suled. "Ära ehi ennast võõraste sulgedega, Sirguke — nendega ei lenda sa kõrgele!"
Kratt, 20.11.1933

1933. aasta novembri lõpuks oli presidendikandidaatide üle käimas juba elav arutelu. Vabadussõjalased polnud enda kandidaati üles seadnud, kuid liikmete seast oli selleks kõige suurema tõenäosusega Andres Larka.

Presidendikandidaadi lootus. Larka: "Mina ronin kergelt üles — mul ei ole pagasit!"
Kratt, 20.11.1933

26. novembril avaldas Viktor von zur Mühlen oma kõnes⁶⁷ vabadussõjalastele toetust, seejärel kogus EVL-i seostamine nii baltisakslaste kui ka Saksa natsionaalsotsialistidega veelkord tuure. Pärast põhiseaduse referendumi läbiminemist saadi ilmselgelt aru, et vabadussõjalaste näol oli tegemist arvestatava jõuga ning neile pöörati rohkem tähelepanu kui varem.

Kuidas võib juhtuda, kui vabadussõjalased natsidega sõbrustavad. "Väga armas, et eestlane käe püsti tõstab!" "Aga... nüüd teine käsi ka veel püsti!"
Kratt, 27.11.1933

Järelkajana von zur Mühleni kõnele, seostati ajakirja 4. detsembri numbris EVL-i baltisakslastega ning toodi välja viimaste lootused vabadussõjalaste varjus võimule pääseda.

⁶⁷ Wulffies, Woldemar; Wrangell, Wilhelm; Boehm, Max Hildebert. (1933). *Baltische Monatshefte*. Riga: Aktiengesellschaft Ernst Plates, lk 696-699.

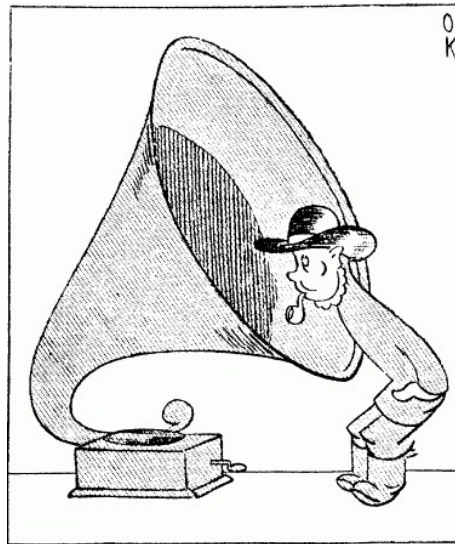
Paruni lootus. “Küll on tore, kui vabadussõjalane kõik 416.000 häält sisse pumpab!”
Kratt. 4.12.1933

Allkirjata karikatuur kujutab Ilmar ja Jaan Tõnissoni ajas tagasi vaatamas.

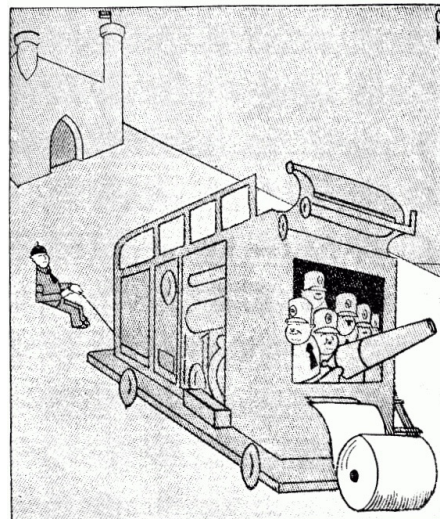
Revolutsiooni viirastused. “Papa, meie päästisime tookord rahva neist kollidest!”
Kratt, 4.12.1933

Rahvahääletusel sai vabadussõjalaste eelnõu 416 000 häält, seejärel algas Põhiseaduse Komisjonis uue põhiseaduse koostamine.

Vabadussõjalaste programm. "Laulsin siia 416.000 häält sisse ja nüüd tahetakse siin võõrad noodid peale panna!"
Kratt, 4.12.1933

EVL-il oli plaan ajalehest Võitlus teha päevaleht, see tähendas trükitegevuse suurenemist. Millest tingituna soovisid vabadussõjalased Saksamaalt kasutatud rotatsioonimasinat osta. Otto Krusten kujutas ajakirja "Kratt 11. detsembri numbris ostetavat rotatsioonimasinat kui trooja hobust, millega natsionaalsotsialistid Eestisse sisse tuuakse.

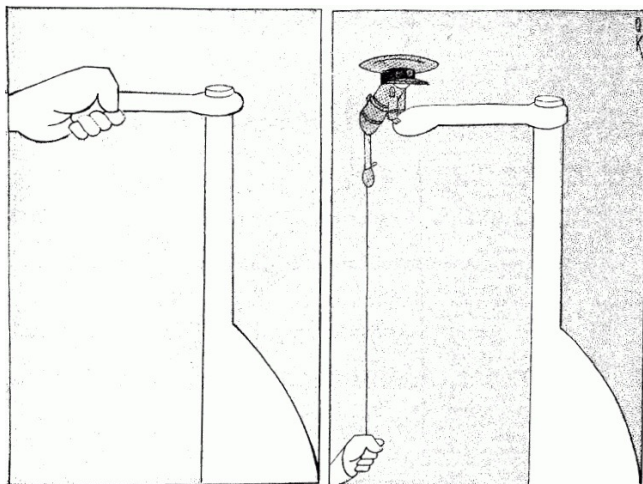

Rotatsioon Trooja hobusena. Hitleri löökrühm: "Näis kas p ä s e m e n i i kindlusesse?"
Kratt, 11.12.1933

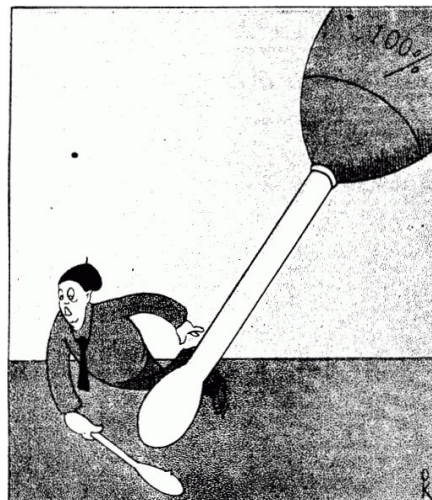
Presidendikandidaatide ülesseadmise eel ilmus rida selleteemalisi karikatuure. Kuni 17. detsembri kongressini polnud EVL oma kandidaati välja kuulutanud, kuigi läbirääkimisi oli peetud mitme isikuga. Larka kandidatuuri välja kuulutamise järel ei peetud teda esialgu ei tugevaks ega populaarseks kandidaadiks.⁶⁸

⁶⁸ Riigiwanema kandidaatide väerinnalt — *Postimees*, nr 292, 13. detsember 1933, lk 1

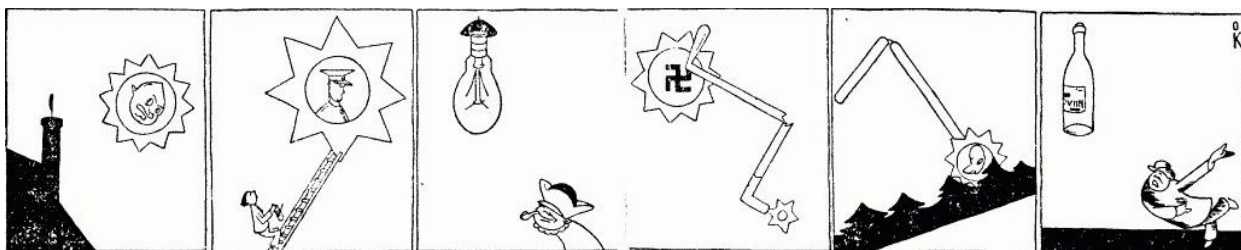
President riigitüüril. Rahvas tahab president riigitüüril nii näha. Vabadussõjalased tahavad aga presidendi võimu riigitüüril nii teostada.
Kratt, 11.12.1933

Vabadussõjalaste liikumine. "See kandidaat paneb meile viimaks veel jala taha!"
Kratt, 18.12.1933

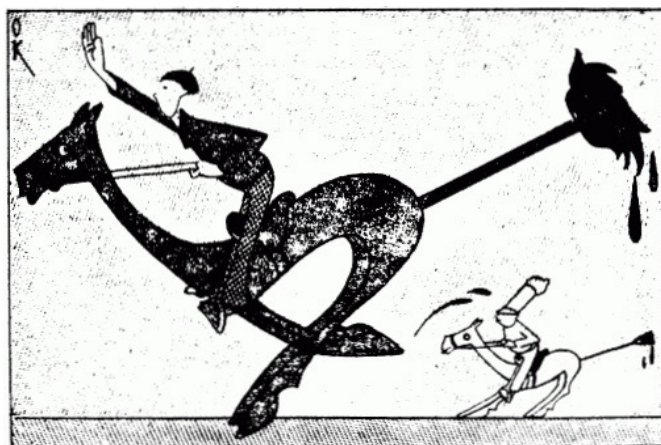
Presidendi kandidaate.
J. Laidoner, A. Larka, K. Päts.
Kratt, 18.12.1933

Riigivanemad jõulutähtedena. 1) täht, mis aegamööda vajub Toompealt eemale. 2) Täht, mille mustamiseks vastased koguvad tõrva. 3) Täht, mis paistab juba läbipõlenud pirnina. 4) Täht, mis põrkas kokku võõra taeva kehaga ja murdus. 5) Täht, mis paistab madalalt metsa tagant. 6) Täht, see ainus õige riigivanem, mis kodanikke kunagi ei peta.
Kratt, 28.12.1933

3.3 Karikatuurid 1934. aastal

22. jaanuaril kajastati jällegi vabadussõjalaste ja sotsialistide vahelisi suhteid. Hobuste tõrvast tilkivate sabade põhjal saab järeldada, et siinkohal viitas Krusten vabadussõjalaste ja sotsialistide⁶⁹ vastastikusele mustamisele.

**Kahe kange
võiduratsutamine
poliitilisel areenil.**
Kratt, 22.01.1934

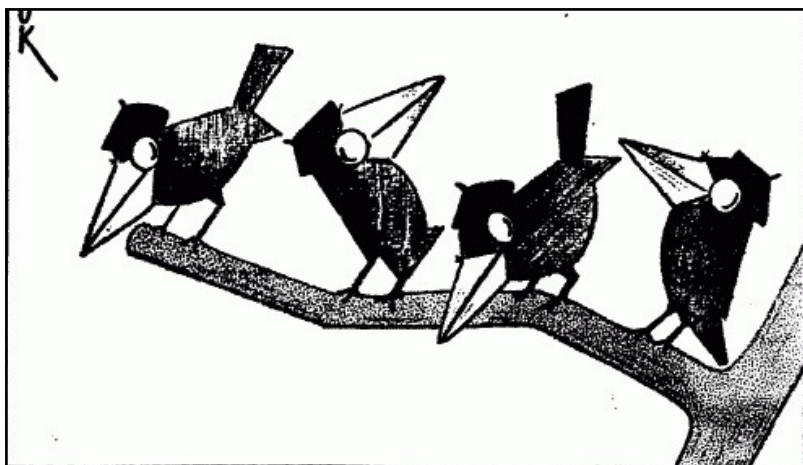
Felix-Karl Randeli karikatuur 29. jaanuarist on järelkajaks 24. jaanuaril jõustunud põhiseadusele.

100 meest: "Seda teed peame
kõik käima! .. Võime aga
siiski olla õnnelikud — meie
l a h k u m i n e s ü n d i s
aupaukudega!..!"
Kratt, 29.01.1934

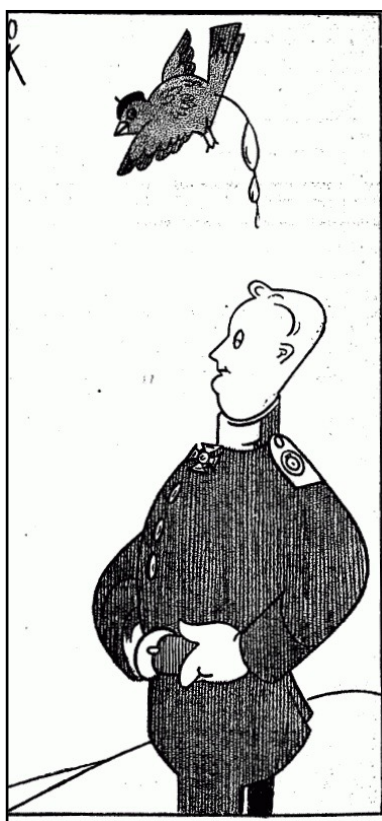
⁶⁹ vt. nt. Wabside ja parunite näokatted langewad — *Rahva Sõna*, nr 141, 3. detsember 1933, lk 3; Eesti puhastatakse hitlerlastest — *Rahva Sõna*, nr 143, 9. detsember 1933, lk 1; Wabadussõjalaste mäng on läbi — *Rahva Sõna*, nr 143, lk 4.

Otto Krusteni joonistatud pilapilt, mis naeruvääristas Artur Sirku ja vabadussõjalasi.

Pilte linnuriigist. Sirgukesed.
Kratt, 5.02.1934

Krusteni karikatuur on järelkajaks EVL-i kampaaniale Johan Laidoneri vastu. Kõnekas on asjaolu, et šarž ilmus enne 22. veebruaril ajalehes Võitlus trükitud artiklit “J. Laidoner tulundustegelasena”, mis jällegi seab kahtluse alla Hjalmar Mäe väite nagu oleks eelpool mainitud artikkel olnud üks ja ainus löök Laidoneri isiku pihta.⁷⁰

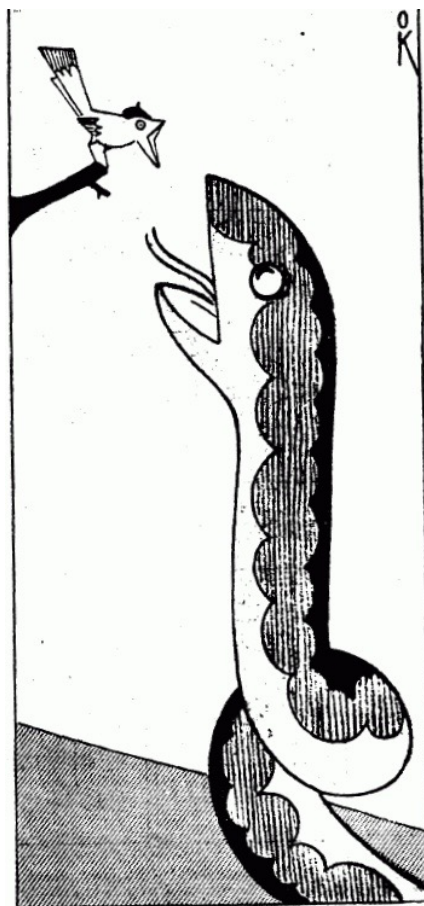

**Vabadussõjalaste
kallaletund kindral
Laidonerile.** Sirguke: “Oota,
oota, küll ma sind ära
mustan!”
Kratt, 19.02.1934

Karikatuur vihjab vabadussõjalaste aktiivsele ja häälekale kihutustööle, mis häda kaela toob.

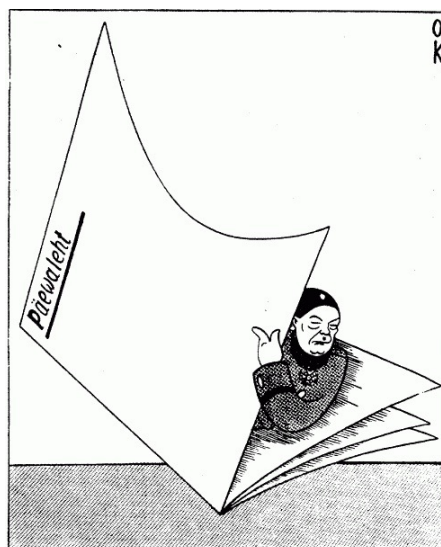
⁷⁰ Mäe, Hjalmar. (2005), lk 94

Laulu mõju.
Sirgukese laul
meelitab välja mao,
kes siis laulust nii
vaimustatud on, et
sirgukese ühes
lauluda neelab.
Brehm
Kratt, 26.02.1934

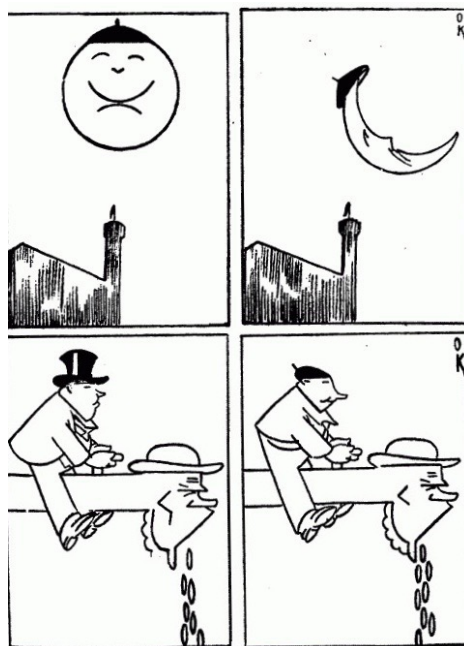
Otto Krusten viitas EVL-i presidendikampaaniale.

Kindral Larka aukraadid.
Larka: "Ma ülendan ennast
"Päevalehe" hinnata
kaasandeks!"
Kratt, 5.03.1934

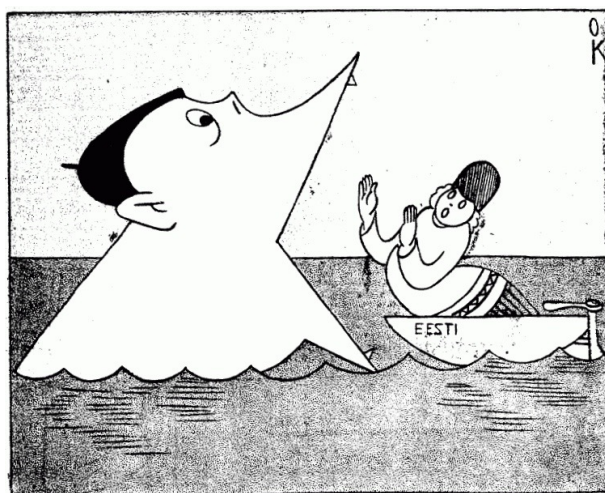
Tegemist on Otto Krusteni karikatuurideseeriaga, millega juhiti tähelepanu kahele seigale — esiteks, sellele, et vabadussõjalased lõid endast pildi, mis oli tunduvalt parem, kui reaalsus.

Teiseks, viidati EVL-i põhivõttele, s.o erakondade süüdistamises omakasus, korruptsioonis ja nepotismis, ning anti mõista, et vabadussõjalased teevad sama.

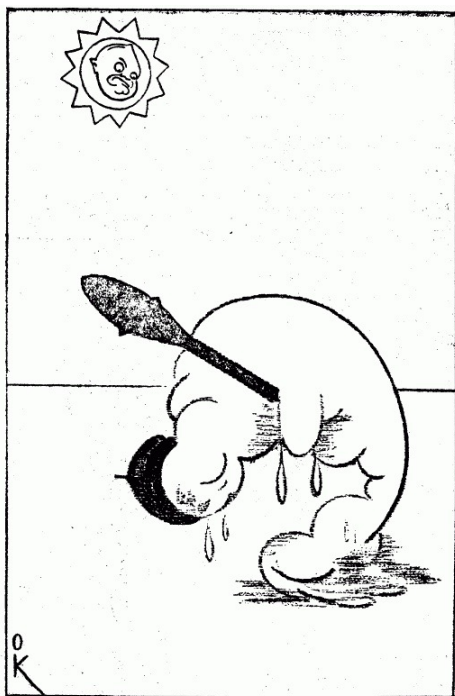
“Võitlus” kujutab vabadussõjalast täiskuuna. Esimene — ja teine vabariik. Kratt, 5.03.1934

“Vabadussõjalaste suur suu ja Eesti” oli viimane karikatuur, mis ilmus enne 12. märtsi riigipööret.

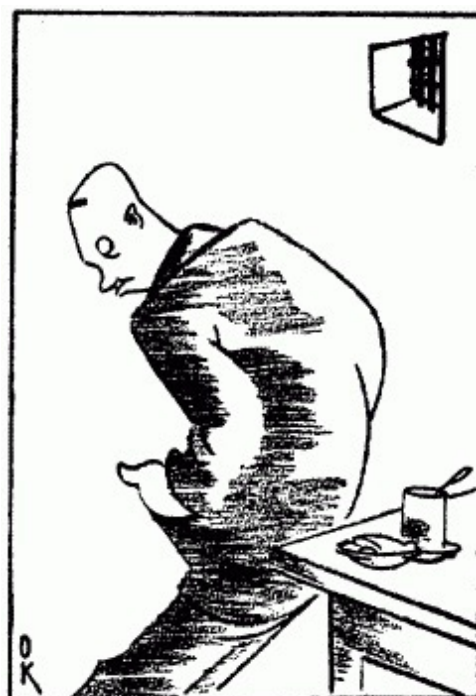

Vabadussõjalaste suur suu ja Eesti.
Eesti: “See suur suu ei teegi tõesti tühje sõnu — ta neela mu ühes riigilaevaga!”
Kratt, 12.03.1934

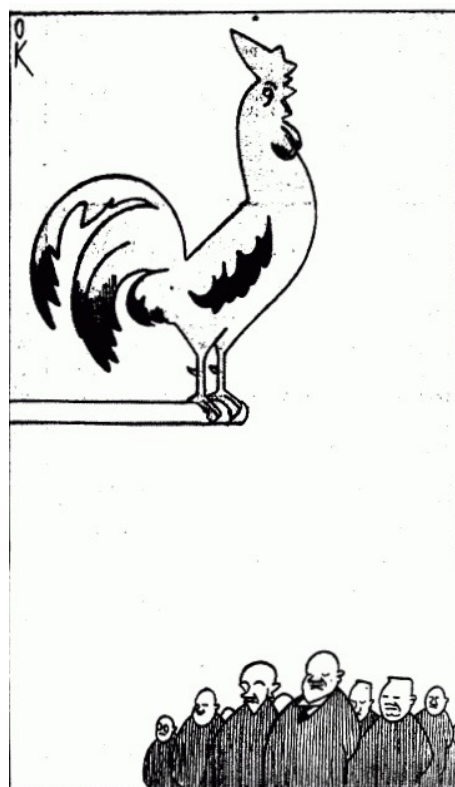
Pärast 12. märtsit ilmus rida karikatuure, millega õigustati riigipööret ja vabadussõjalaste areteerimist ning pandi alus vabadussõjalaste kuvandi toonile, mida edaspidi kasutati.

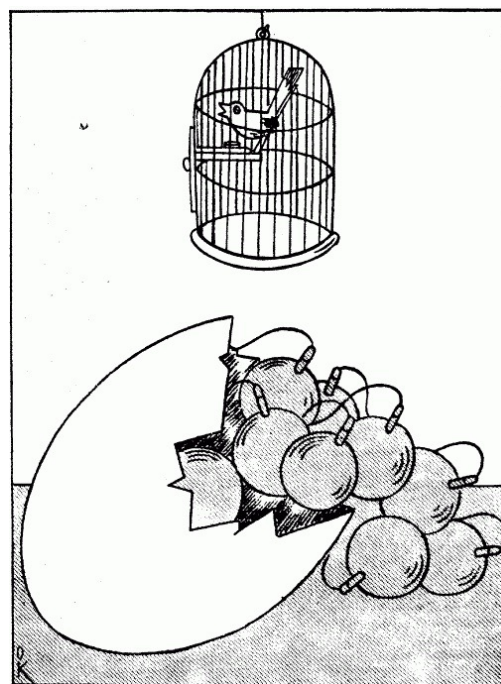
Kevadpäike
Kratt, 19.03.1934

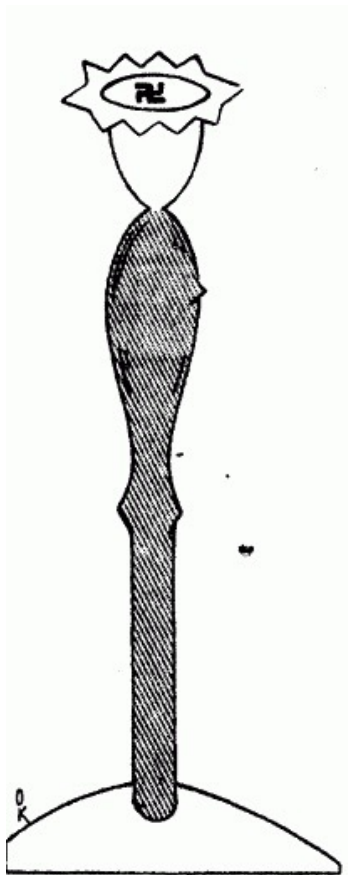
Vabadussõjalaste näljastreik vanglas.
"Imelik, tahtsin riigipiruka peale, aga nüüd ei maitsegi see mulle!"
Kratt, 26.03.1934

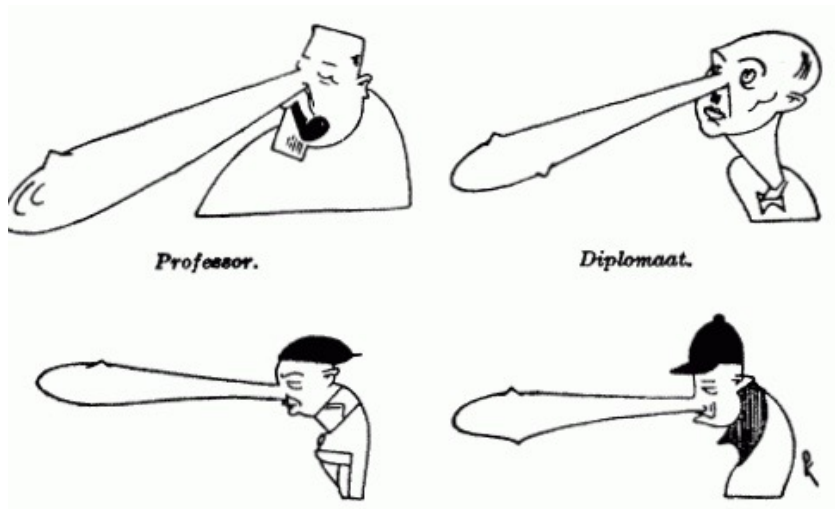
Baretid. Enne kui kukk sai kolmandat korda laulda, olid baretid kadunud.
Kratt, 26.03.1934

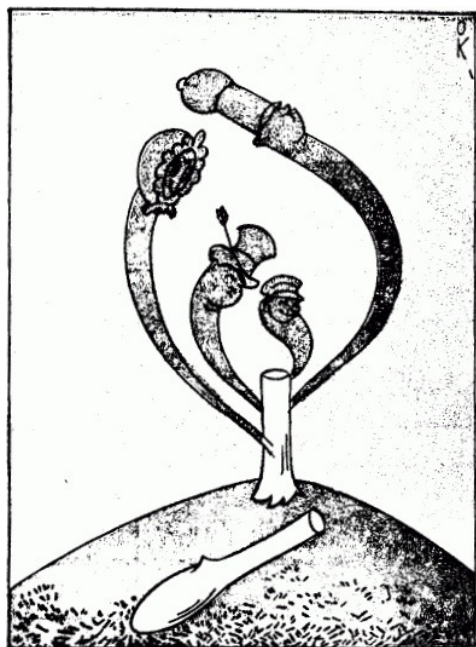
Kõrvaldatud pühademuna. Sirguke: "Kahju, et ma ei saanud neid ilusaid mune pühadeks rahvale välja haududa!"
Kratt, 3.04.1934

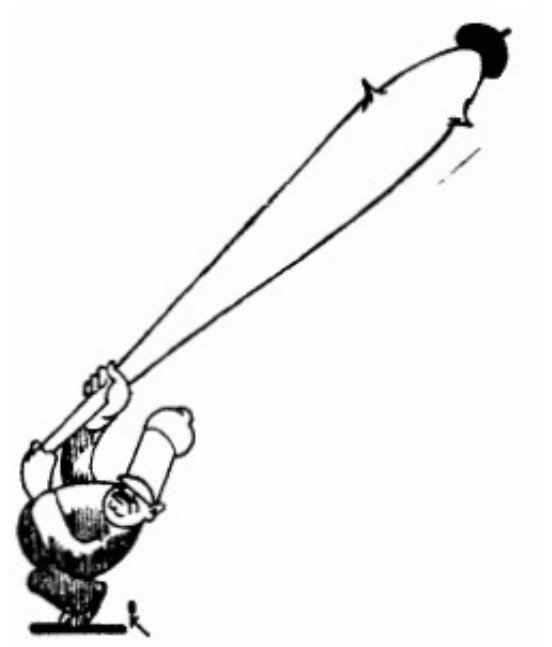
Aprilli-õis.
Kratt, 3.04.1934

Suured aprilli-ninad. Professor. Diplomaat. Kindral. Parun.
Kratt, 3.04.1934

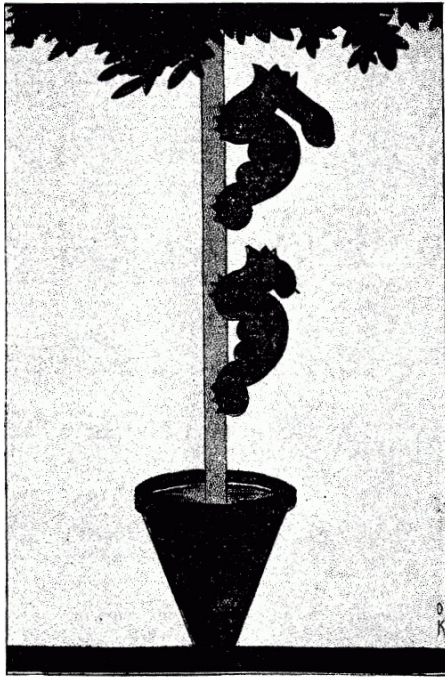

Kevad. Näis, kas puhkeme siin endises
hiilguses õitsele?"
Kratt, 23.04.1934

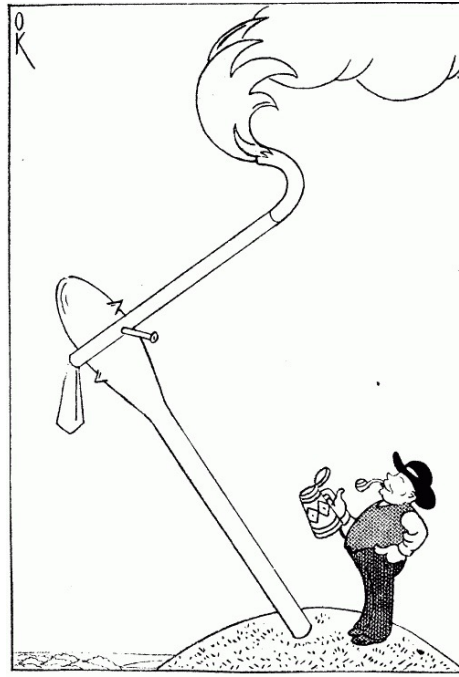

Sotsialistide proklamatsioonid.
"Vabadussõjalastel ei lastud seda riistapuud
tarvitada, aga, oota, ma virutan ise sellega!"
Kratt, 14.05.1934

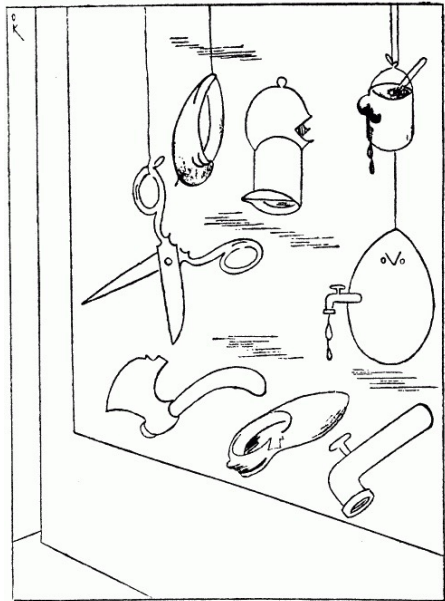

Kahjurid. "Katsume, seltsimees, hoolitseda, et riigitaol haljendama ei puhkeks!"
Kratt, 14.05.1934

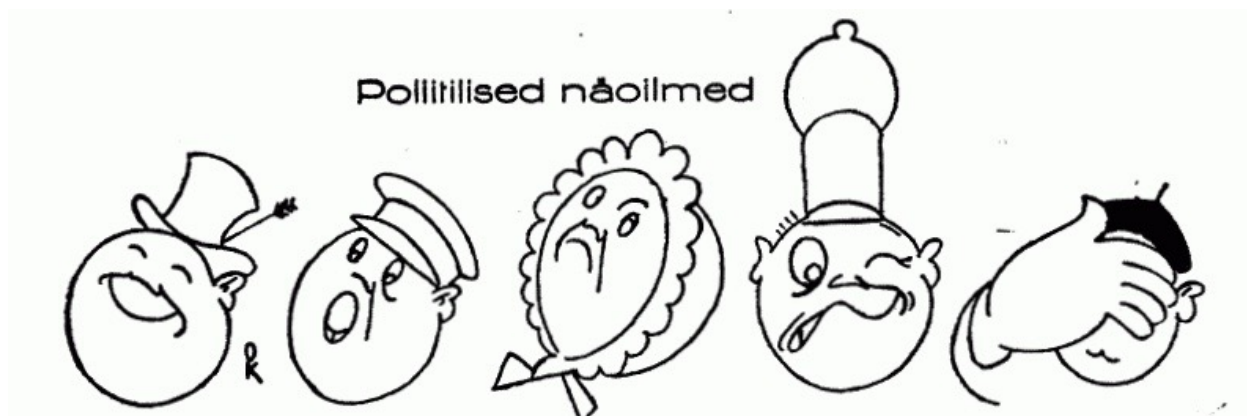

Võidupüha. "Neist esemetest sai tore jaanitule võidupühal."
Kratt, 24.06.1934

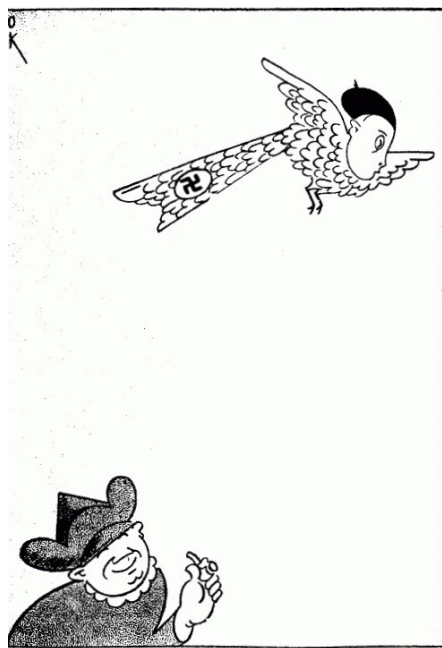
Erakondade vaateaken — sisaldab praegu keelatud esemeid.
Kratt, 9.09.1934

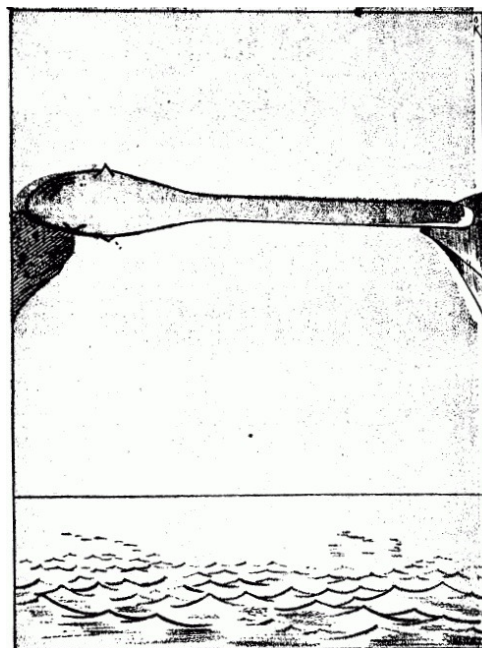

Poliitilised näoilmed. Põllumees. Asunik. Rahvaerakond. Sots. Vabadussõjalane.
Kratt, 17.09.1934

11. novembril põgenes Artur Sirk Patarei vanglast ning liikus Soome, kus kohalik võim andis talle varjupaiga.⁷¹

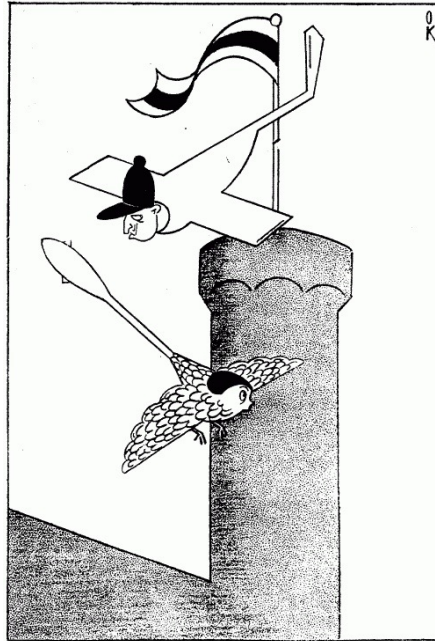

Sirgu äralend. "Noojah, sügis on saabunud — võõramaa sirgud lendavad ära!"
Kratt, 18.11.1934

Eesti-Soome sild uuel kujul. Kui Soomest meie vabadussõjalaste tegevust peaks juhutama.
Kratt, 25.11.1934

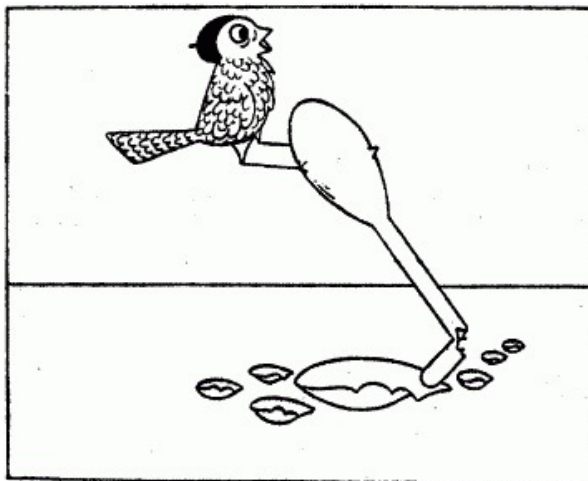
⁷¹ vt. nt. A. Sirk põgenenud — *Postimees*, nr 310, 12. november 1934, lk 1; Sirk palub Helsingis peatumise luba — *Postimees*, nr 333, 5. detsember 1934, lk 3; A. Sirgule peatusluba Soomes — *Postimees*, nr 342, 14. detsember 1934, lk 1.

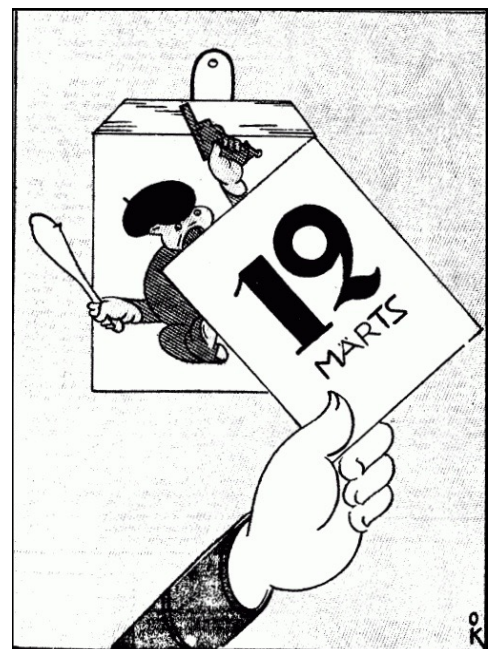
Esimesed pääsukesed
eestlaste-sakslaste koostööl.
Kratt, 2.12.1934

3.4 Karikatuurid 1935. aastal

Ajakirja karikatuuridel kajastati Artur Sirgu Soomes asumist ja riigipöörde esimest aastapäeva.

Poliitiline jääleminek. Tuul kannab jää Eesti vetest
Soomes vetesse.
Kratt, 3.03.1935

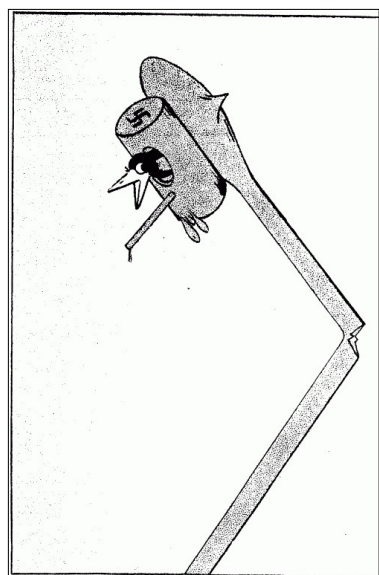
12. märts 1934. Paljastus viimasel
silmapilgul.
Kratt, 17.03.1935

12. juunil algasid vabadussõjalaste protsessid ja 20. juulil kuulutati välja kohtuotsus.⁷² Vabadussõjalaste esindajad tegid kassatsioonikaebused, kuid neilegi tuli negatiivne vastus.⁷³

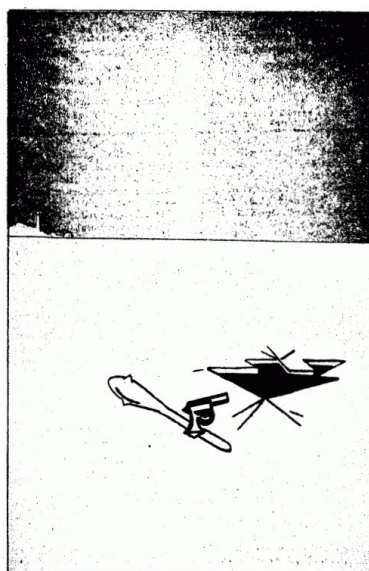

Metsade laastamine. “Jah, minuga kaob see tõug maa pealt!”
Kratt, 4.08.1935

Pärast vanglast põgenemist jätkas Artur Sirk vabadussõjalaste tegevuse koordineerimist Soomes. Seal oli Sirgu liikumine piiratud, ta ei tohtinud Lohjast lahkuda ning lisaks sellele oli tal keelatud poliitiline tegevus. Siiski alustasid nad 1935. aasta suvel riigipöörde kavandamist, mis 8. detsembril paljastati.⁷⁴ Kahtluselused vangistati, keeruliseks muutus ka Artur Sirgu olukord Soomes. Eestile välja andmist ennetades otsustas ta põgeneda.

Soomes kõveneb demokraatia.
“Pergel! Ära kuivab see puu, mille otsa oma pesa ehitasin!”
Kratt, 6.10.1935

Detsembri-maastik.
Uisutamine nõrgal jääl.
Kratt, 8.12.1935

⁷² Karistus tingimisi — *Postimees*, nr 166, 21. juuni 1935, lk 3.

⁷³ Riigikohtu otsus: tagajärjeta — *Postimees*, nr 194, 20. juuli 1935, lk 5

⁷⁴ Tallinnas paljastati riigipöörde kavatsus — *Postimees*, nr 335, 8. detsember 1935, lk 1

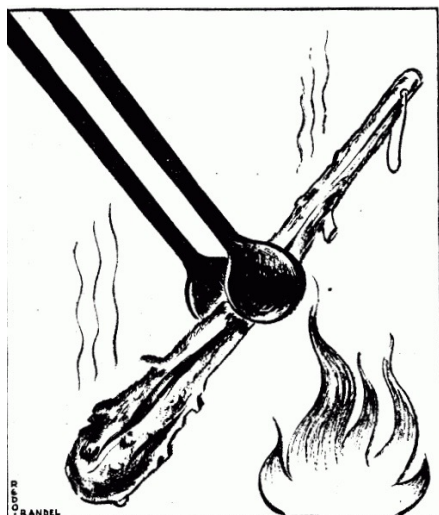
3.5 Karikatuurid 1936. aastal

Felix-Karl Randeli karikatuur viitab tartlaste Kolgata teele.

Tartlase rist. "Nüüd on ka see jurakas meil kaelas!"
Kratt, 8.03.1936

6. mail algasid järjekordsed vabadussõjalaste protsessid, kohtuotsus langetati 25. mail ning sellega oli Pätsi Eesti Vabariik vabadussõjalastega lõpetanud.⁷⁵

Vapsism. ...Ja varsti ei jää sest enam järele kärsahaisugi.
Kratt, 24.05.1936

Eesti ajalugu on ühe ilusa musta lehekülje võrra jälle rikkam.
Kratt, 24.05.1936

⁷⁵ Wapside suurprotsess algas — *Postimees*, nr 121, 6. mai 1936, lk 1; 9 kohtualust 20 aastaks sunnitööle. 20 kohtualust 15 aastaks sunnitööle, teistele 12 a. sunnitööst kuni vähemate karistusteni. 7 kohtualust mõisteti õigeks — *Postimees*, nr 140, 25. mai 1936, lk 1.

4. Karikatuuride analüüs

4.1 Uurimismaterjal

Perioodil 1932–1936 ilmus 70 vabadussõjalasi kujutavat karikatuuri, neist kümme trükiti 1932. aastal ning need olid peamiselt seotud põhiseaduse muudatuse eelnõude ja referendumitega (seitse), veel kajastati EVKL-iga seonduvat (kaks) ning Riigikogu valimisi (üks). Neist üheksa autoriks oli Otto Krusten, üks oli allkirjata. Ajakirja 52 numbrist kaheksas esines vabadussõjalaste karikatuure. 1933. aasta peamiseks märksõnadeks olid natsionaalsotsialism, baltisakslased, presidendivalimised ja põhiseaduse eelnõu. Aasta jooksul ilmus 29 vabadussõjalasi kujutavat karikatuuri, 52 numbrist esines vabadussõjalaste karikatuure 21-s. Autoriteks olid Otto Krusten (26), Felix-Karl Randel (2) ja üks pilapilti oli allkirjata. 1934. aastal olid peamiseks teemadeks riigivanema valimised, 12. märtsi riigipööre ja vabadussõjalaste protsessid. Ajakirjas trükiti 23 vabadussõjalasi kujutavat karikatuuri, 52 numbrist 18-s oli vabadussõjalastega seotud karikatuure. Šaržide autoriteks olid Otto Krusten (22) ja Felix-Karl Randel (1). 1935. aastal ilmus ajakirjas vabadussõjalasi kujutavaid karikatuure vaid otsese järelkajana mõnele kindlale sündmusele, näiteks 12. märtsi aastapäevale või Artur Sirgu tegemistele Soomes. Kokku oli pilapilte viis, millest ühe autoriks oli Otto Krusten ja neli oli allkirjata. 1936. aastal trükiti kolm karikatuuri, mille autoriks oli Felix-Karl Randel.

Tabel 1 - vabadussõjalasi kujutavad karikatuurid kuude jaotuses.

	1932	1933	1934	1935	1936
jaanuar	0	0	2	0	0
veebruar	0	1	3	0	0
märts	0	2	6	2	1
aprill	1	1	4	0	0
mai	0	2	2	0	2
juuni	0	2	1	0	0
juuli	1	1	0	0	0
august	1	2	0	1	0
september	1	3	2	0	0
oktoober	0	1	0	0	0
november	3	6	2	0	0
detsember	3	8	1	2	0
KOKKU	10	29	23	5	3

4.2 Milline oli vabadussõjalaste kuvand ja kuidas seda kujundati

Karikatuuridel kujunesid üsna kiirelt välja sümbolid, mida vabadussõjalastega seostati: neil olid peas baretid ja käes kaikad. Kaikast sai eraldiseisev sümbol, mis esines ka ilma inimeseta, samas Artur Sirku kujutati tihti linnuna. Peamised võrdkujud (kaigas, barett, lind) polnud omased vaid kindlatele kuntsnikele, siiski, esmakordselt kasutas neid kõiki Otto Krusten. Vabadussõjalaste kujutamisel rakendati peamiselt kahte malli — esimesel oli tegu äratuntava inimesega, peamiselt kas Artur Sirk või Andres Larka, keda kujutati deformeeritud kujul. Nagu eelpool mainitud oli Sirk tihti joonistatud linnuna, samas kui Larka keha oli proportsioonist väljas või näoilme moonutatud. Teisel kujutati vabadussõjalasi tundmatu isikuna, kellel puudusid eristavad tunnused — nende näoilmed olid monotoonsed. Tihtipeale kandsid selle kuvandiga vabadussõjalased karikatuuridel vormiriietust.

Võrreldes näiteks Konstantin Pätsi või Jaan Tõnissoniga kujutati vabadussõjalasi ajakirjas rohkem ohtlike ja vägivaldsematena. Näiteks 12. septembril 1932 ilmunud karikatuuril “Kõva

rusika probleem” viidatakse EVKL-i agressiivsele poliitikale ja püütakse rõhutada nende vägivaldsust ning sellest tulenevalt ka ohtu. Veidi varem, 29. augustil 1932, ilmunud karikatuuril “Kaikameeste presidendipoliitika” kujutab Otto Krusten EVKL-i lähenemist ründavana, juhtides tähelepanu sellele, et vabadussõjalased oskavad vaid kaika abil oma eesmärged saavutada. Samas, kui nad on taotletud tulemused saavutanud, ei oska nad enam midagi edasi teha. Sarnane joon läbis karikatuure kuni 1936. aastani. Propaganda tööpõhimõte on korrata üht sõnumit nii kaua kuni see ühiskonnas kinnistub. Vabadussõjalaste vägivaldse kuvandi loomisel ja kinnistamisel kasutati peamise sümbolina kaigast.

Tabel 2 - Sümbolid vabadussõjalasi kujutavatel karikatuuridel

	Sõna ‘kaigas’ või ‘kaikamees’	Kaika kujutis	Svastika	Rooma tervitus	Karikatuuride koguarv aastas
1932	2	5	0	2	10
1933	4	16	5	4	29
1934	0	8	2	1	23
1935	0	5	1	0	5
1936	0	3	0	0	3

Siit on näha, et kaika kujutis esines pea igal aastal rohkem, kui pooltel karikatuuridel. 1935. ja 1936. aastal, mil vabadussõjalaste enda aktiivne kihutustöö ei saanud rahvas vastumeelsust tekitada, kasutati kaigast kõikidel karikatuuridel. Huvitav on asjaolu, et pärast riigipööret kujutati vabadussõjalast inimesena vaid viiel karikatuuril 23-st, ülejäänud puhkudel oli ta asendatud kaika või linnuga. Selle taga oli soov vabadussõjalasi lõplikult dehumaniseerida ja sellega nende hävitamist lihtsustada.

Teine oluline karikatuuride grupp formeerus tuginedes vabadussõjalaste seostamisele väliste mõjutajatega, kelleks olid Saksa natsionaalsotsialistid, fašistid ja baltisakslased. Vabadussõjalasi kujutati kui äraandjaid, kes üheskoos baltisakslastega natsismi Eestisse tuua proovisid. Esimene sellelaadne karikatuur “Kaikameeste ja hitlerlaste ühine front” ilmus 13. märtsil 1933, kokku leidub svastikaga karikatuure kaheksa. Rooma tervitus esines seitsmel korral, kõik enne 12. märtsi riigipööret.

4.3 Vabadussõjalaste kuvandi olulisus ja sõnum

Vabadussõjalased olid tugevnev jõud Eesti poliitilisel maastikul, kes end järjepidevalt erakondadele vastandasid. 1933. aastal saatis vabadussõjalaste kihutustööd edu ning põhiseaduse muudatuste rahvahääletused kujunesid nende jaoks positiivseteks. See omakorda raskendas majandus- ja põhiseaduse kriisiga vaevu toime tulevate valitsuste situatsiooni. Pärast 1933. aasta 14.-16. oktoobil aset leidnud referendumil vabadussõjalaste koostatud eelnõu heakskiitmist, olid erakonnad sunnitud kiirelt reageerima, et olukorra üle kontroll saavutada. Eesmärgi saavutamiseks kasutasid nad vabadussõjalaste kuvandit, mis kujutas viimased vägivaldsete ja ohtlikena. Poliitiline eliit püüdis kujutada EVL-i kui riigireeturlikku ühendust, mis rahvustervikliku suitsukatte all püüab võimu haarata.

4.4 Kuidas vabadussõjalaste kuvand käsitletaval perioodil muutus

Vabadussõjalaste kuvandi muutumise võtab tabavalt kokku Juri Lotmani kirjeldus hirmust nõiajahti võttes: “Psühholoogiliselt kujuneb nõiajahti ümbritsev atmosfäär järgmiselt. Alguses paistavad nõiad nende jälitajatele äärmiselt väikese hulga pahatahtlike isikutena, kellel on selgesti väljendunud tunnusjooned /.../. Nendega ei paista olevat raske võidelda. Seejärel kutsub süvenev kahtluste atmosfäär esile kujutluse saatana salakavalusest, kes oma jüngeid varjab.”⁷⁶ Sellist asjade käiku ilmestab näiteks karikatuuride ilmumissageduse muutus (vt. tabel 1), neid hakkas tihemini ilmuma perioodil, mil vabadussõjalased alustasid kihutustööga referendumitel põhiseaduse muudatuste ettepanekute vastu hääletamiseks ning saavutasid ilmumistiheduse tipu pärast vabadussõjalaste koostatud põhiseaduse eelnõu heakskiitmist 1933. aasta oktoobris. 12. märsti riigipöörde järgselt, mil vabadussõjalaste tekitatud oht oli likvideeritud, langes ilmunud karikatuuride arv silmnähtavalt, neid kasutati vaid aeg-ajalt meenutamaks mis seisukohal valitsev režiim on. Sarnane trend domineeris ka karikatuuride sisus — kuigi vabadussõjalast kujutati juba esimesel šaržil (“Kevadremondid” 11.04.1932) sõjaka ja vägivaldsena, ei saa väita, et tema kuvand on negatiivsem kui teistel, kes joonistusel kujutatud. Loodud kuvandi eesmärgiks oli vabadussõjalasi negatiivsest küljest kujutada ja lõpuks neid elimineerida. Selle tagamõtte saavutamiseks tuli vabadussõjalaste vastastel esimese toetajaskond likvideerida, seda

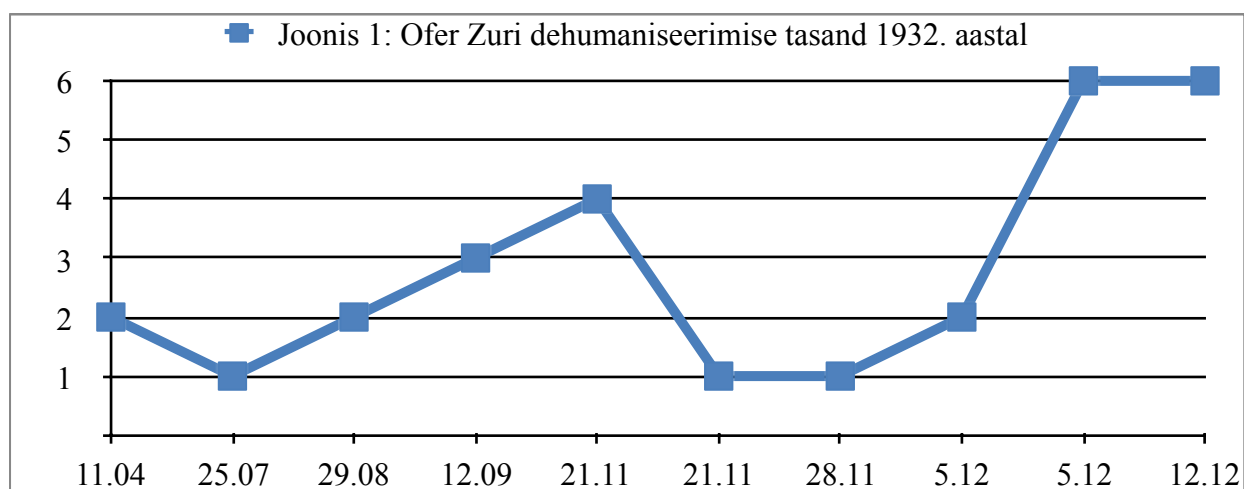
---

⁷⁶ Lotman, Juri. (2007). *Hirm ja segadus: esseid kultuurisemiootikast*. Tallinn: Varrak, lk 61

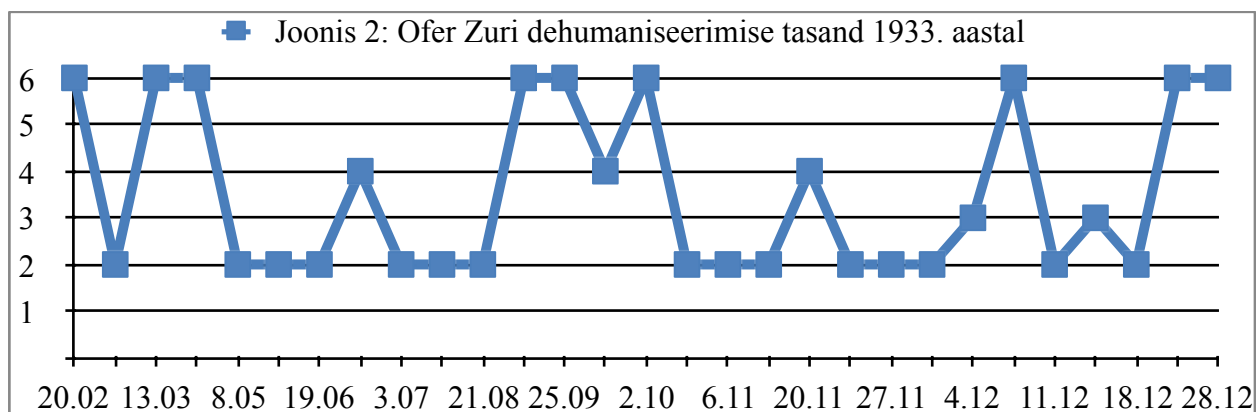

lihtsustas vaenlase dehumaniseerimine ning seetõttu on kuvandi muutust sobiv analüüsida põhinedes Ofer Zuri dehumaniseerimise seitsmele tasandile.

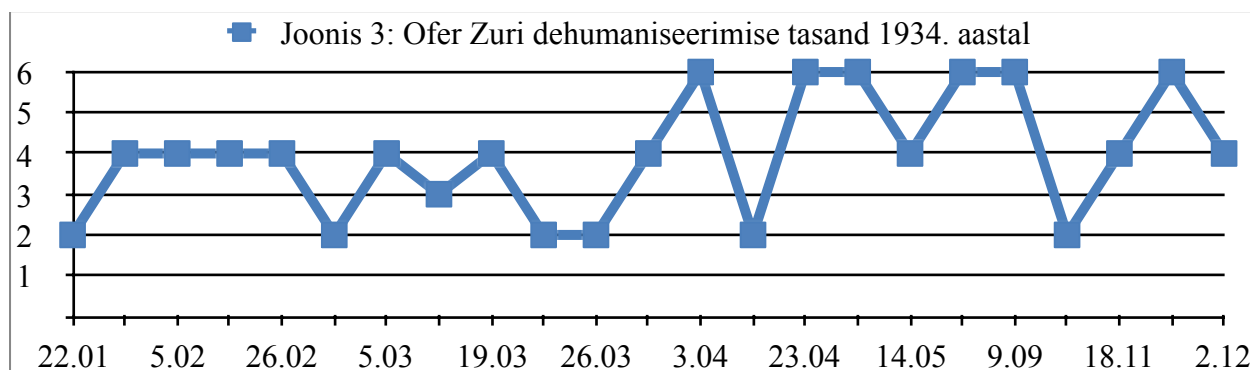
Pilapiltide eritlusel selgub, et 1932. aastal püsis kõver pigem alumises pooles (vt. joonis 1), aasta teises pooles sujuvalt tõustes. Sellest peegeldub, et EVKL-i tegevus ei olnud 1932. aastal veel aktiivsuse tipul ning karikatuurid olid üldisemat laadi ja mitte nii teravad kui järgnevatel aastatel, tihti peale kujutati pilapiltidel joonistusi kõigist aktiivsetest jõududest.

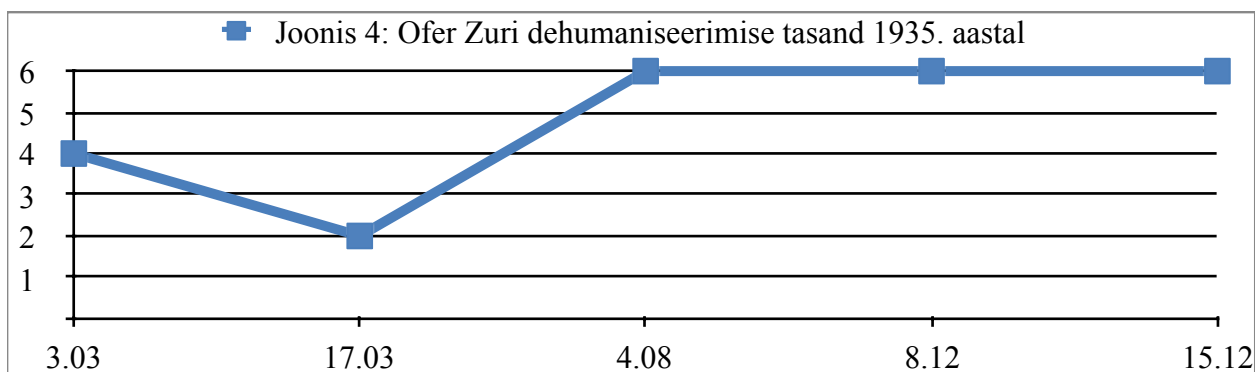
1933. aastal (vt. joonis 2) toimus EVKL-i poliitiline aktiveerumine ja see kajastub nende kuvandis. Alguse sai vabadussõjalaste seostamine Saksa natsionaalsotsialistide ja baltisakslastega. Lisaks sellele aktiveerus karikatuuridel vabadussõjalaste ja sotsialistide vastasseis. Esitatud kuvand muutus silmatorkavalt negatiivsemaks, elavdus vabadussõjalaste vägivaldsuse rõhutamine neid kaikan või koos kaikaga kujutades (vt. tabel 2).

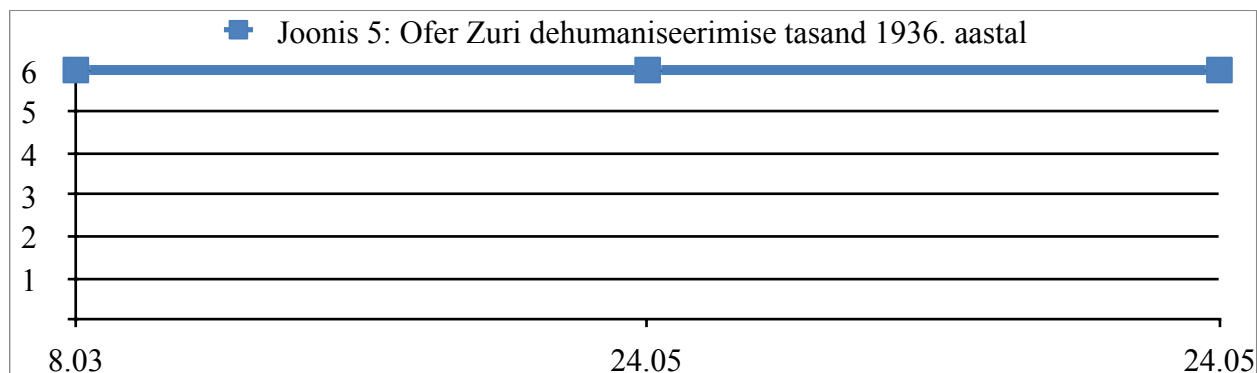
1934. aasta esimesed kuud möödusid 1933. aasta mustrit järgides (vt. joonis 3), kuid pärast 12. märtsi riigipöördet on märgata kerget muutust. Vabadussõjalaste kujutamine inimesena vähenes märgatavalt, samas jätkati kaika, kui vabadussõjaste vägivalla sümboli kasutamist. *Vaenlase* agressiivsusele rõhudes ja teda dehumaniseerides püüdis võimul olev režiim riigipööret õigustada ning vabadussõjalaste represseerimist lihtsustada.

1935. aastal olukord rahunes (vt. joonis 4) ning vabadussõjalasi kujutavad karikatuurid jõudsid ajakirja vaid erijuhtumite tulemusena. Viiest pilapildist, mis sel aastal ilmusid, viidati Saksa natsionaalsotsialistidele vaid ühel korral (“Soomes kõveneb demokraatia” 8.12.1935), samas kui kaigast kujutati kõigil karikatuuridel.

1936. aastal (vt. joonis 5) ilmus vaid kolm vabadussõjalasi kujutavat karikatuuri, millest kõigil kujutati liikumist kaikanähtuseks ning nende sõnumiks oli, et EVKL/EVL-i tegevusel on lõpp. Vägivaldne oht Eesti riigile ja rahvale oli kõrvaldatud.

Ofer Zuri dehumaniseerimise tasandite tulemusi analüüsid selgub, et need on kooskõlas EVKL/EVL-i tegevusega: eespool mainiti, et vabadussõjalaste aktiveerumisel tõusis karikatuuride trükisagedus, sama trendi on märgata Zuri dehumaniseerimise tasandiga. Käsitletava perioodi saab jagada kolmeks: esimene periood on 1932. aasta algusest kuni 1933. aasta viimaste kuudeni, mil dehumaniseerimise tasand tõusis üle neljanda vaid 11 korral 39-st. Sel perioodil oli peaaegu vabadussõjalaste naeruvääristamisel, see kajastub ilmekalt näiteks karikatuuridel “Põhiseaduse muutmine” (21.11.1932), “Vabadussõjalaste puudulik põhiseadus” (28.11.1932) ja “Vabadussõjalaste president” (29.05.1933). Teine ajaloik on 1933. aasta lõpust kuni 12. märtsi riigipöördeni langes dehumaniseerimise tasand alla nelja vaid kuuel korral 15-st. EVL-i kuvand oli muutunud, seda kujutati tunduvalt ohtlikumana. Kuigi varasemalt oli karikatuuridel vabadussõjalasi Saksa natsionaalsotsialistidega seostatud, ei kajastanud pilapildid vapsides tingimata otsest ohtu julgeolekule. Suunitluse muutumist on märgata näiteks karikatuuride “Rotatsioon Trooja hobusena” (11.12.1933) ja “Vabadussõjalaste suur suu ja Eesti” (12.03.1934). Kolmas periood on 12. märtsile 1934 järgnev aeg, mil karikatuuride peaesmärgiks oli riigipöörde õigustamine. Selgelt püüti vabadussõjalasi ja kogu liikumist võimalikult negatiivselt näidata, vabadussõjalasi ei kujutatud enam äratuntava inimesena vaid elutu objekti või loomana. Karikatuuride sõnum oli, et Konstantin Päts päästis oma sekkumisega Eesti rahva. Vabadussõjalaste otsest ohtu kujutavad näiteks karikatuurid “Kõrvaldatud pühademuna” (3.04.1934) ja “12. märts 1934” (17.03.1935).

Kokkuvõte

Bakalaureusetöö “Vabadussõjalaste kuvand ajakirja Kratt karikatuuridel 1932–1936” sihiks oli leida vastus kahele küsimusele — esiteks, milline oli vabadussõjalaste kuvand ajakirja Kratt karikatuuridel, ning teiseks, kas ja kuidas see ajavahemikul 1932–1936 muutus. Eesmärgi saavutamiseks analüüsiti käsitletava perioodi vältel ilmunud 70 karikatuuri Ofer Zuri vaenlase dehumaniseerimise seitsmele tasandile tugines, karikatuuride analüüs struktureeriti Olavi K. Fälti kuvandi uurimise põhiküsimustele.

Tuginedes historiograafiale, tuleb märkida, et vabadussõjalaste kuvand oli läbi erinevate perioodide pigem negatiivne — alates 1930ndatest läbi Nõukogude okupatsiooni seostati neid Saksa natsionaalsotsialistide ja Itaalia fašistidega ning neile heideti ette välismaalt laenatud tervitust ja militaarset ülesehitust. Vabadussõjalaste vastased kasutasid seda aktiivselt vastupropaganda tegemiseks, rõhutades, et EVKL/EVL oli ohtuks Eesti riigile ja rahvale. Vabadussõjalasi ümbritsevat vastuolulisust illustreerib fakt, et kuigi enamus hilisemaid uurijaid ei ole leidnud fašismi ja natsionaalsotsialismi süüdistustele tõendusmaterjali, leidub siiski ajaloolaseid, kes sellega ei nõustu.

Käesoleva bakalaureusetöö tulemused on järgnevad: esiteks, selgus, et vabadussõjalaste kuvand ajakirjas Kratt oli eksimatult negatiivne. Erinevaid kujutisi tarvitades rõhuti EVKL/EVL-i ning liidu liikmete agressiivsusele ja vägivaldsusele, selle sümbolina kasutati peamiselt kaigast. Aktiivselt toimus vabadussõjalaste seostamine Saksa natsionaalsotsialistide ja baltisakslastega, toonitati EVKL/EVL-i militaarsust ning välismaalt üle võetud Rooma tervitust. Lisaks kujutati vabadussõjalasi ohuna Eesti suveräänsusele. Meeleldi toodi välja vabadussõjalaste ebaõnnestumisi, seda eriti seoses põhiseaduse muudatuste ettepanekutega.

Teiseks, jälgides vabadussõjalaste kuvandi muutust 1932. aastast kuni 1936. aastani selgus, et vapside imago oli tihedalt seotud nende poliitilise aktiivsusega. Kuni 1933. aasta keskpaigani oli neid kujutavate karikatuuride trükisagedus suhteliselt madal (üks kuni kolm šarži kuus) ning Zuri dehumaniseerimise tasand enamjaolt alla nelja. Pärast vabadussõjalaste koostatud põhiseaduse eelnõu heakskiitu 1933. aasta oktoobrikuisel rahvahääletusel sages karikatuuride ilmumine (kaks kuni kaheksa šarži kuus), samuti tõusis Zuri dehumaniseerimise tasand, olles enamikel juhtudel kolmandast tasemest kõrgemal. Pärast 12. märtsi riigipööret langes see vaid kolmel korral teisele tasandile, kuid pilapiltide trükisagedus kukkus, see oli null kuni neli karikatuuri kuus. Uurimistöö tulemusi kokku võttes võib väita, et karikatuuride ülesandeks uuritava ajalõigu esimesel osal oli vabadussõjalasi naeruvääristada, 1933. aasta lõpust kuni 12. märtsini 1934 neid kahjustada ning pärast 12. märtsi kasutati pilapilte riigipööörde õigustamiseks. Vastavalt sellele kujunes vabadussõjalaste kuvandi dehumaniseerimise tasand.

The image of the veterans of the Estonian War of Independence based on caricatures in the magazine Kratt from 1932 to 1936

The subject of the current bachelor's thesis is *The image of the veterans of the Estonian War of Independence based on caricatures in the magazine Kratt from 1932 to 1936*. The thesis focuses on two main questions: firstly, how was the veterans' image depicted on the caricatures in the magazine Kratt, and secondly, how did the image change over the course of the years from 1932 to 1936. The source material for the thesis are 70 caricatures from the magazine Kratt that are depicting either the veterans or the league. The analysis was carried out based on Ofer Zur's seven levels of description of the dehumanisation of the enemy and Olavi K. Fält's research questions to historical image.

The Estonian War of Independence Veterans' League was formed in 1929 and initially focused its attention to the condition of the veterans, but over the course of a few years it politicized. In 1932 the league presented their first constitutional amendment proposal that was quickly brushed aside by the constitutional committee's amendment proposal. However, that fact did not slow the league down, as they were known for their active and vocal propaganda, often carried out as public speaking. The league reached considerable backing from the veterans and sympathisers, who often collaborated with the league's authorities, meaning, they interrupted other political party's meetings. One of those occasions, taking place in Tartu on 1 June 1933, led to declaring the state of emergency in Tartu county and shutting down the Estonian War of Independence Veterans' Tartu League. This particular event was a great opportunity for the league's opponents to highlight veterans' violent image — the league's members were often pictured as violent and aggressive. Furthermore, their opponents frequently presented them as a threat to Estonia by likening veterans to German national socialists and referring to their collaboration. On 12 March 1934 Konstantin Päts carried out coup d'état and closed down the Estonian War of Independence

Veterans' League. The image created followed the veterans throughout Pääts' autocratic regime and into Soviet occupation, only the recent historians are doing veterans some justice.

As mentioned earlier, during the 1930s the veterans became an enemy of the other political parties. Who then used the image of the *enemy* in order to undermine the veterans. In such cases the *self* turns the *other* into an enemy by attributing it with negative, aggressive and violent characteristics, while acknowledging only positive ones in itself. The *other's* actions are used to justify *self's* immoral or violent acts as defensive effort. To make this easier, the *enemy* is dehumanised. According to Zur, dehumanisation is the key element when the *enemy* is similar to the *self*, which was the case with the parties and the Estonian War of Independence Veterans' League.

While turning the attention to the depiction of veterans on the caricatures in the magazine Kratt one cannot argue that it was solely negative. Veterans were displayed as aggressive and violent, they were often symbolised as inanimate objects, for example, as a cudgel or a beret and their leader Artur Sirk was frequently represented as a bird. In addition to that, veterans were often connected to German national socialists and Italian fascists. After Adolf Hitler's rise to power in January 1933, several caricatures of veterans wearing swastika were published as repercussion to the article that was printed in veterans' newspaper Võitlus to greet Hitler as the new Reichskanzler. The change of veterans' image was tied to their political activeness. As in 1932 their political ambitions were yet to achieve its peak, their depiction was more neutral. In 1933, as veterans became more involved in the constitution crisis, their representation changed for more negative one.

Kasutatud allikad ja kirjandus

Arhiiviallikad

Eesti Rahvusarhiivi Tallinna osakond fond 31 — Riigikantselei

Publitseeritud allikad

Kaja (1919–1935)

Kratt (1925–1940)

Kunst ja Kirjandus (1932–1940)

Postimees (Tartu: 1886–1944)

Päevaleht (1905–1940)

Rahva Sõna (1927–1938)

Sõnumed (1931–1933)

Võitlus (1931–1934)

Kirjandus

Alenius, Kari; Fält, Olavi K; Seija, Jalagin. (toim.) (2002). *Looking at the other: Historical study of images in theory and practise*. Oulu: University of Oulu.

Annus, Endel; Loogväli, Tiina. (toim.). (2002). *Eestikeelne ajakirjandus 1766-1940 II, O-Ü*. Tallinn: Teaduste Akadeemia Kirjastus.

Bandura, Albert. (2002). *Selective Moral Disengagement in the Exercise of Moral Agency*.

Journal of Moral Education. Vol. 32, No. 2, lk 101-119.

Beller, Manfred; Leerssen, Joep. (toim.) (2007). *Imagology. The cultural construction and literary representation of national characters. A critical study*. Amsterdam, New York: Rodopi.

Ellul, Jacques. (1973). *Propaganda. The Formation of Men's Attitudes*. New York: Vintages Books, A Division of Random House.

Gladstone, Arthur. (1959). *The Conception of the Enemy*. The Journal of Conflict Resolution. Vol. 3, No. 2, lk 132-137.

Ilmjärv, Magnus. (2010). *Hääletu alistumine. Eesti, Läti ja Leedu välispoliitilise orientatsiooni kujunemine ja iseseisvuse kaotus 1920. aastate keskpaigast anneksioonini*. Tallinn: Argo

Jõesaar, Ivar. (1984). *Ülevaade poliitilistest karikatuuridest pilkelehes "Kratt" 1925-1940*. Juhendaja Juhan Peegel. Tartu Riiklik Ülikool.

Kasekamp, Andres. (2015). *Fascism by Popular Initiative: The Rise and Fall of the Vaps Movement in Estonia*. Fascism, 4 (2), lk 155-168.

Kasekamp, Andres. (2000). *The Radical Right in Interwar Estonia*. Basingstoke, London: Macmillan Press; New York: St. Martin's Press.

Keen, Sam. (2004). *Faces of the Enemy: Reflections of the Hostile Imagination*. San Francisco: Harper and Row.

Kuuli, Olaf. (1976). *Vapsidest Isamaaliiduni: fašismi ja fašismivastase võitluse ajaloost kodanlikus Eestis*. Tallinn: Eesti Raamat.

Lauk, Epp. (toim.) (2000). *Peatükke Eesti ajakirjanduse ajaloost 1900-1940*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Levinas, Emmanuel. (2008). *Time and the other*. Pittsburgh: Duquesne University Press.

Loodus, Rein. (1972). *Otto Krusten*. Tallinn: Kunst

Lotman, Juri. (2007). *Hirm ja segadus: esseid kultuurisemiootikast*. Tallinna: Varrak.

Marandi, Rein. (1991). *Must-valge lipu all: Vabadussõjalaste liikumine Eestis 1929-1937. I. Legaalne periood (1929-1934)*. Stockholm: Acta Universitatis Stockholmiensis.

Medijainen, Eero. (1998). *Maailm prowintsionu peeglis: rahvusvahelised suhted ja Eesti*

välispoliitika karikatuuridel 1918-1940. Tartu: Ajalookirjanduse Sihtasutus "Kleio".

Mäe, Hjalmar. (2005). *Kuidas kõik teostus. Minu mälestused*. Tallinn: Matrix kirjastus.

Panksejev, Aleksander; Pesti, Madis. (1963). *Ülevaade Eestimaa Kommunistliku Partei ajaloost. 2. osa (aastad 1920-1940)*. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.

Parming, Tõnu. (1975). *The collapse of liberal democracy and the rise of authoritarianism in Estonia*. London; Beverly Hills (Calif.): SAGE.

Raun, Toivo U. (2001). *Estonia and the Estonians*. Stanford: Hoover Institution Press.

Raamot, Ilmar. (2013). *Mälestused*. Tallinn: Varrak.

Raudsepp, Anu; Hiiemaa, Karin. (2013). *Vaenlase kuvandi loomine 1920.-1930. aastate NSVL eestikeelses õppekirjanduses*. Tuna, 2, 84-96.

Saard, Riho. (2009). *Mustas talaaris mustvalge lipu all. Vabadussõjalaste religioonipoliitika, kirik ja vaimulikkond*. Tuna nr 3, lk 63-79.

Tammer, Harald; Taklaja, Jaan; Elango, Aleksander; Urgart, Oskar. (1935). *Eesti kroonika 1934*. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts.

Todorov, Tzvetan. (2001). *Ameerika vallutamine. Teise probleemi*. Tallinn: Varrak.

Tomingas, William. (2013). *Vaikiv ajastu Eestis*. Tallinn: Grenader.

Vahtre, Sulev (toim.) (2005). *Eesti ajalugu VI. Vabadussõjast taasiseseisvumiseni*. Tartu: Ilmamaa.

Valge, Jaak. (2009). *Eesti Vabadussõjalased ja Saksa natsionaalsotsialistid: ideoloogia, poliitiline taktika ja kontaktid*. Tuna nr 3, lk 50-62.

Valge, Jaak. (2012). *London, Berliin ja Moskva ning Eesti 1934. aasta riigipööre*. Tuna nr 1, lk 38-61.

Veski, Karin; Raudsepp Anu. (2015). *Vaenlase ja kangelase kuvandid sõjajärgse stalinismi aegsetes eestikeelsetes originaalõpikutes*. Eesti Ajalooarhiivi Toimetised 23 (30), lk 200-217. Tartu: Eesti Ajalooarhiivi Kirjastus.

Vseviiov, David; Belobrovceva, Irina; Danilevskij, Aleksandr. (2013). *Vaenlase kuju: Eesti kuvand nõukogude karikatuuris 1920.-1940. aastatel*. Tallinn: Valgus.

Wulffies, Woldemar; Wrangell, Wilhelm; Boehm, Max Hildebert. (1933). *Baltische Monatshefte*. Riga: Aktiengesellschaft Ernst Plates.

Zur, Ofer. (1991). *The Love of Hating: The Psychology of Enmity*. *History of European Ideas*, 13 (4), 345-369.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Greete Veesalu (sünnikuupäev: 17.05.1991)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

“Vabadussõjalaste kuvand ajakirja Kratt karikatuuridel 1932-1936”,

mille juhendajad on Karin Veski, PhD ja Jaak Valge, PhD,

1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
  2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 23. mai 2016